

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2018 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn

Er dagens behov for seter i statsallmenning i samsvar med grunntanken i lovverket for statsallmenninger? Ett komparativt studie av to områder med statsallmenning

Whether the current need for summer mountain farms in state properties is in accordance with the basic idea of the legislation, and is a comparative study of two areas of state properties

Beate Veia
Master i Eiendom

Forord

Dette er min avsluttende masteroppgave i studiet 5-årig master i eiendom ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet i Ås. Omfanget av oppgaven er 30 studiepoeng, og ble startet på våsemesteret 2017. Pga. sykdom har prosessen blitt utsatt med frist høstsemesteret 2018.

Temaet for oppgaven er statsallmenningene i Norge, og lovverket som forvalter bruksrettighetene av seter innenfor disse, sett opp mot dagens behov i samfunnet.

For at oppgaven har blitt gjennomførbar, er det flere jeg ønsker å takke. Spesielt vil jeg rette en stor takk til alle informanter som har satt av tid til intervju og samtaler. Videre vil jeg takke min veileder Katrine Broch Hauge for støtte, råd og veiledning og Marianne Barstad i Landbruksdirektoratet for innspill og innhenting av informasjon.

Ås, 14.12.2018

Beate Veia

Sammendrag

Tittelen for denne oppgaven er «*Er dagens behov for seter i statsallmenning i samsvar med grunntanken i lovverket for statsallmenninger? Ett komparativt studie av to områder med statsallmenning*»

Oppgaven tar for seg rett til seter i statsallmenning og lovverket som regulerer dette. Jeg har sett på hvordan seterbrukene i statsallmenning brukes i dag og hvilke tanker dagens seterbrukere har for fremtidens bruk. Videre hvordan utviklingen i landbruket er og om det er stor etterspørsel på seter i statsallmenningene, samt hvordan forvaltningen følger opp registreringen av seterbrukene.

Jeg har sett på to ulike områder med statsallmenning, Vestre Slidre i Oppland og Engerdal i Hedmark, og om det er store forskjeller på det jeg har undersøkt i de to områdene.

I innhenting av informasjon har jeg intervjuet seks informanter med seter i statsallmenning, tre i hvert område, samt fjellstyrene i begge områdene. I Engerdal var også Statskog SF med på intervjuet.

Til grunn for besvarelsen av oppgaven har jeg gjort rede for dagens lovverk som regulerer rett til seter i statsallmenning, i tillegg til intervjuene.

Hovedtrekkene i bruken av seter hos de jeg intervjuet er at denne er i aktiv drift, men det er også noen som i dag bruker denne til fritid, eller som ser for seg at denne vil bli brukt til det i fremtiden. Dagens behov hos de jeg intervjuet er derfor delt mellom fortsatt drift til landbruk, og fritid. Hovedtrekkene i landbruket er bruksendring med større enheter, eller nedgang. Og det syntes derfor ikke å være stor etterspørsel etter seter blant fjellstyrene. Til tross for det skal fjellstyrene føre en registrering av bruken minst hvert 10.år, noe som sjeldent lar seg gjøre, da det er ressurskrevende. Sånn sett er det vanskelig å gi et sikkert svar på hvordan de øvrige seterbrukene blir brukt i dag. Og om fravær av oppdaterte seterregistre har betydning for at overføring av setre skjer i svært liten grad.

Abstract

This thesis discusses whether the current need for summer mountain farms in state properties is in accordance with the basic idea of the legislation and is a comparative study of two areas of state properties.

I have looked at how the summer farms in state properties are used today and what thoughts today's occupants have for future use. I elaborate this in view of the development in agriculture and whether there is a high demand for summer mountain farms in state properties and how the public administration follows up the registration of the summer farms.

Innhold

Sammendrag	1
Abstract	2
1 Innledning	4
1.1 Tema for oppgaven	4
1.2 Bakgrunn og relevans for oppgaven	6
1.3 Problemstilling.....	7
1.4 Avgrensninger og videre oppbygging av oppgaven	8
1.5 Metode	9
1.5.1 Valg av metode og forskningsdesign	9
1.5.2 Utvalg av informanter	10
1.5.3 Kvalitet, reliabilitet og validitet	11
1.5.4 Ethiske avveininger	12
2 Dagens lovverk for seter i statsallmenning	14
2.1 Lov om utnyttning av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane, Fjellova, 1975	14
2.2 Seterforskriften, forskrift om seter og tilleggsjord m.m. i statsallmenning.....	16
3 Intervju fra Vestre Slidre.....	20
3.1 Oppsummering fra intervju med seterbrukere i statsallmenning.....	20
3.2 Oppsummering av intervju med Vestre Slidre Fjellstyre	30
4 Intervju Engerdal	35
4.1 Oppsummering fra intervju med seterbrukere i statsallmenning.....	35
4.2 Oppsummering intervju med Fjellstyret og Statskog i Engerdal	43
5 Avsluttende refleksjoner og konklusjon.....	46
Referanser.....	54
Vedlegg	55
Informasjon til informantene før intervju:	55
Intervjuguide Seterbrukere	56
Intervjuguide Fjellstyrene.....	58

1 Innledning

1.1 Tema for oppgaven

Temaet for denne masteroppgaven er statsallmenningene i Norge. Statsallmenningene er i dag regulert av lov 6.juni 1975 nr.31 om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (*fjellova, 1975*) og lov 19. juni 1992 nr.60 om skogsdrift m.v. i statsallmenningane (*statsallmenningsloven, 1992*). Jeg vil i denne oppgaven fokusere på bruksretten av seter i statsallmenningene, som reguleres av fjellova 1975, forskrift om seter og tilleggsjord m.m i statsallmenning (*Seterforskriften, 1984*), samt rundskriv fra Landbruks- og matdepartementet- M-2016-1 (*rundskriv, 2016*).

Staten er eier av statsallmenningene. Områdene består både av store fjellområder som er viktige ressurser for jordbruk, jakt, fiske og friluftsliv, og store skogområder. Selv om staten eier arealene har bygdene i lang tid hatt rettigheter i disse områdene. En av disse er rett til seter. Statsallmenningene som eierform har eksistert i flere hundre år, og allmenningsretten er et av våre eldste rettsinstitutt. Dagens regelverk er et resultat av tidligere lovverk og rettspraksis som er opparbeidet gjennom mange hundre år. Allmenningsretten er dynamisk, og har blitt endret opp igjennom tidene etter «tid og tilhøva». Etersom samfunnet og landbruket endres, vil behovet til de med bruksrett endres, derunder også de med bruksrett på seter. Bruksrett på seter er en av de viktigste jordbrukstilknnyttede rettighetene, som er forbundet med det gamle, tradisjonelle jordbruket. Siden dagens lovverk er gammelt kan det tenkes at behovene i dagens samfunn i mindre grad vil være i samsvar med den tankegangen som ligger til grunn i dagens lovverk enn tidligere. Dette kan skape problemstillinger omkring behov og bruk av bruksrettighetene, og forvaltningen av disse, sett opp mot grunntanken i det lovverket som foreligger i dag.

Jeg å undersøke behovet for seter hos de med bruksrett i statsallmenning, både gjennom intervju med disse direkte, og ved å snakke med forvaltningen av disse, fjellstyrene, og hvordan situasjonen er i dag i forhold til den tankegangen som ligger til grunn i dagens lovverk, noe jeg utdyper ytterligere i oppgaven under delkapittelet «problemstilling». Nå som vi ser store endringer i jordbruket dukker det opp flere spørsmål; hvilken plass har seterbrukene i dagens samfunn? Hva brukes disse til i dag? Hvilke behov og ønsker for bruk av setrene er det hos dagens rettighetshavere? Hvordan er praksisen i forvaltningen av disse i

dag? Stemmer dette overens med den tankegangen som ligger til grunn i dagens lovverk? Disse spørsmålene leder videre til det komplekse spørsmålet vedrørende forvaltningen og bruken av seterrettighetene i statsallmenning og hvilken plass seterbrukene og seterrettighetene i statsallmenning skal ha i fremtidens lovverk.

Vi kan i dag se store kontraster i seterbruken. Det finnes alt fra falleferdige setre, gamle setre med salg av rømmegrøt og gammeldags drift, til store moderne seterhus som kan sammenlignes med moderne hytter. Hvor står vi, og hvor vi vil er omdiskuterte spørsmål. I denne oppgaven tar jeg for meg områdene Vestre Slidre og Engerdal. Ved å intervju to ulike fjellstyrer og brukere ønsker jeg å se om det finnes en fellesnevner på motivasjonen og bruken blant dagens seterrettighetshavere i statsallmenningene, og hvordan fjellstyrene forvalter lovverket. Hvordan er dette sett opp mot grunntanken i lovverket? Dette vil kunne gi grunnlag for videre arbeid og diskusjon omkring utforming av fremtidig lovverk og forvaltning av seterrettigheter i statsallmenningene, og hvordan fremtidens seterbruk skal se ut.

1.2 Bakgrunn og relevans for oppgaven

Lovverket som regulerer statsallmenningene er i dag delt i to, og anses som lite oversiktlig, da skognæringen reguleres av «*Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene*» (*Statsallmenningsloven, 1992*), og de øvrige rettighetene forvaltes av «*Lov om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjelleva, 1975)*». (Regjeringen, 2015.)

I tillegg til en todelt forvaltning er siste utgave av fjelloven fra 1975, og dermed over 40 år gammel. Samfunnet har endret seg og er stadig i utvikling, dette også innenfor landbruket. Det vil være rimelig å anta at samfunnet kan ha andre interesser enn da fjellova ble stiftet i 1975. Utviklingen har også ført til færre bruk med produksjon av husdyr og en nedgang i drift basert på seterdrift og beite på utmark. (Regjeringen.no, 2015)

Kongen i statsråd oppnevnte 04.03.16 et utvalg som skal gjennomgå dagens statsallmenningslovverk, og mulighetene for forenklinger og moderniseringer av forvaltningen. En del av dette arbeidet er å kartlegge dagens bruk av rettighetene og behov i statsallmenningene. (Regjeringen, 2016). Min problemstilling tar utgangspunkt i dette. Samarbeidet er mellom Landbruks- og matdepartementet, Klima- og miljødepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Det opprettede utvalget fikk i oppgave å lage en utredelse i form av en NOU i løpet av 2018. (Regjeringen, 2015). Det var ønskelig at masterstudenter skulle skrive om teamet, og jeg ønsket å bidra til innhenting av informasjon ved å kartlegge bruk og behov av rettighetene i statsallmenningene.

Som nevnt innledningsvis har arbeidet med oppgaven blitt forsinket, og Landbruks- og matdepartementet fikk overlevert en NOU «*Ny fjellov 2018:11*», av statsallmenningsutvalget 22.juni 2018 med en høringsfrist 28. februar 2019. (Regjeringen, 2018). Jeg håper at oppgaven jeg har skrevet kan være et tillegg til utredningen som legges til grunn i den videre prosessen.

1.3 Problemstilling

Oppgavens overordnede tittel er som nevnt «*Er dagens behov for seter i statsallmenning i samsvar med grunntanken i lovverket for statsallmenninger? Ett komparativt studie av to områder med statsallmenning*»

Oppgavens tema gjør det naturlig å dele den inn i flere delproblemstillinger, for å kunne belyse hovedproblemstillingen:

Hvordan brukes bruksretten til seter i dag jf. seterforskriften §9?

Jeg ønsker å se på hvordan seterbrukene i statsallmenning blir brukt i dag. Videre om det er mye aktiv drift, setre som blir brukt til fritidsbolig, eller står tomme.

Hva legger informantene i begrepet at ei seter er «i bruk» jf. Seterforskriften §9?

Det vil være interessant å undersøke hva seterbrukerne tenker om begrepet, da dette også vil ha betydning for funnene, og konklusjonene jeg trekker ut ifra dette.

Hva er motivasjonen, behovet og ønskene for bruk av bruksretten i dag og fremover?

I dette ligger det at jeg ønsker å undersøke hva slags forhold de med bruksrett har til seterbruket, og hvilke tanker disse har om bruken i videre.

Hvordan er etterspørselen på seter i statsallmenningene?

Hvordan fjellstyrene oppfatter etterspørselen av seter vil kunne gi en indikasjon på hvordan behovet for disse er i landbruket i dag.

Hvordan fungerer seterregistreringen for fjellstyrene? i hvilken grad blir setre falt i det fri overført til nye brukere?

Tankegangen i allmenningsretten for de jordbrukstilknnyttede bruksrettene, derunder seterretten, er at disse tilhører landbrukseiendommer som en del av driften på gården, og at denne faller bort om gården ikke lenger driver jordbruk, eller kan regnes som en landbrukseiendom. Tilsvarende at retten til seter faller bort om ikke denne er i bruk på 20 år, og at det stilles landbruksrelaterte krav for at seteren skal regnes for å være i bruk. Tanken er videre at andre rettighetshavere eller jordbrukere kan ta i bruk disse setrene. Forvaltningen skal etter seterforskriften gjøre en opptelling av status på seterbrukene hvert 10.år. Jeg ønsker å se på hvordan denne regelen fungerer, om det blir overført bruksrettigheter til andre med behov, og eventuelt hva funnene kan bety for bruken av seterbrukene i dag.

Er det ulike oppfatninger av dagens situasjon mellom fjellstyrene og de med seter? Er det ulikheter mellom de ulike statsallmenningene?

Jeg ønsker å se om det er forskjell på bruken og synspunktene som kommer frem av delproblemstillingene i de ulike områdene jeg undersøker i oppgaven, og om disse er ulike fra fjellstyrene og de med seter.

1.4 Avgrensninger og videre oppbygging av oppgaven

Av hensyn til tidsrammen og ressurser til rådighet vil det være vanskelig å gå grundig inn på alle delproblemstillingene, og å undersøke disse i hele landet. Jeg vil derfor ta for meg to statsallmenninger, og snakke med fjellstyrene i disse to områdene, samt tre eiere av gårdsbruk med bruksrett til seter fra hvert område. Intervjuene vil i oppgaven fremstilles som oppsummering, av hensyn til plass. Det vil også være tidskrevende å snakke med både brukere som bruker rettigheten aktivt, og de som ikke gjør det. Jeg har derfor valgt å snakke med gårdseiere som har aktivt bruk av setra.

Oppgaven er delt inn i fire kapitler. Dette første kapitlet består av innledning med tema og bakgrunn for valg av dette, problemstilling, avgrensning og oppbygging av oppgaven, og metode.

Videre vil jeg i kapittel to ta for meg begreper og teori som blir brukt i oppgaven for å kunne besvare og belyse hovedproblemstillingen. Kort info om statsallmenningene og forvaltningen vil presenteres her, mens hovedvekten vil være på lovverket. I tillegg vil jeg også i denne delen av oppgaven se på hovedtrekkene i utviklingen av landbruket i Norge de siste hundre årene, da dette vil være viktig å se problemstillingen i lys av dette.

I kapittel tre presenteres oppsummeringen av empirien. Jeg vil i dette kapitlet presentere informasjonen jeg har innhentet etter intervjuguiden jeg har satt. Dette deler jeg inn i de to områdene, fjellstyrer og de med bruksrett hver for seg.

Det siste kapitlet, kapittel fire, vil jeg analysere de ulike delproblemstillingene opp mot empirien og teorien. Til slutt vil jeg forsøke å se om det finnes linjer som kan besvare og belyse hovedproblemstillingen i en konklusjon.

1.5 Metode

1.5.1 Valg av metode og forskningsdesign

Innen samfunnsvitenskapelig metode skilles det mellom kvantitativ og kvalitativ metode. Kvantitativ metode brukes der man ønsker å innhente informasjon i form av tall, med hensikt å kartlegge noe i samfunnet. Kvalitativ metode brukes der hvor man ønsker å innhente mer detaljert og variert informasjon, som ikke kan måles i en verdi, men gi oss informasjon som vi kan analysere videre, for å se om det er kvaliteter og fellestrekk i informasjonen. Metoden er hensiktsmessig ved forskning av fenomener vi vet lite om, og ønsker å forstå bedre (Johannessen et al. 2016 s. 27/28).

Med utgangspunkt i denne informasjonen vil jeg benytte kvalitativ metode for å besvare min problemstilling, da dette krever at jeg innhenter detaljert informasjon fra fjellstyrer og bruksberettigede som ikke kan besvares med tallverdier.

Forskningsdesign, overordnede måter å utføre undersøkelsene på tar utgangspunkt i problemstillingen, og hvilken strategi som best kan belyse og besvare denne (Johannessen et al. 2016 s.69). Min oppgave har et casedesign. *Case* betyr *tilfelle* (Johannessen et al. 2016 s.80). Min problemstilling tar utgangspunkt i å undersøke et tilfelle, og ved å få detaljert og avgrenset informasjon om dette vil jeg besvare og belyse problemstillingen. Case kjennetegnes ved detaljert og omfattende informasjonsinnhenting av noen få enheter over uker, måneder eller år. Ved flere informasjonskilder er disse tids- og stedsavhengige. Det er vanlig med kvalitative tilnærminger som observasjon, intervju, dokumenter og fotografier, men også kvantitative informasjon som eksisterende statistikk kan anvendes. Formålet med dette designet er at de kan være beskrivende (deskriptive), forklarende (kausale) eller utforskende (eksplorative), og kan foregå i nåtid, undersøke fremtid (prospektivt) eller fortid (retrospektivt) (Johannessen et al. 2016 s.80-81). Min oppgave vil ha et design som er deskriptivt og eksplorativt ved at jeg både vil beskrive faktisk situasjon, men også utforske hvordan dette samsvarer med lovverket. Jeg har innhentet informasjon gjennom semi/delvis strukturerte intervjuer, observasjon (befaringer), fotografier, samt kvantitative data fra eksisterende statistikk. Dette er både fra nåtid, fortid og undersøker fremtid.

Forskningen skal gi funn som baseres på informasjonen fra forskningen, og ikke den enkelte forskers subjektive utgangspunkt (Johannessen et al. 2016 s.234). Ved innhenting av informasjon vil jeg starte med intervju, for å stille mest mulig objektivt til intervjuene.

Likevel vil det være vanskelig å starte helt objektivt da man vil ha en viss oppfatning av hva som undersøkes og mulige resultater. Informasjonen er teoriimpregnert, og forskerens forståelse vil ha påvirkning på hva og hvordan informasjonen tolkes og vektlegges (Johannessen et al. 2016 s. 35). I semistrukturerte eller delvis strukturerte intervjuer kan spørsmål, rekkefølge og tema variere, men man tar utgangspunkt i en intervjuguide. Intervjuformen har stort sett ikke forhåndsutformede svaralternativer, noe som gir en mer åpen samtale, som går frem og tilbake. På denne måten får informantene mulighet til å fortelle mest mulig fritt uten påvirkning. Dette gir rom for utfyllende svar og mulighet for oppfølgingsspørsmål, samt bekreftelse av om informanten har forstått spørsmålet, slik at jeg på best mulig måte kan besvare problemstillingen ut ifra den faktiske situasjonen. Det kan være en fordel med standardiserte spørsmål, ved at informanter i samme gruppe i undersøkelsen får samme spørsmål. På denne måten blir det lettere å sammenligne svarene i ettertid (Johannessen et al. 2016 s.148). Jeg har utarbeidet standardiserte intervjuguider, som er lagt ved som vedlegg. Til intervjuene har jeg også benyttet lydopptaker for å gjøre bearbeidingen av intervjuene lettere både under og etter intervjuene, i oppsummeringen av empirien i oppgaven.

1.5.2 Utvalg av informanter

Mitt forskningsdesign tar utgangspunkt i å innhente informasjon fra to ulike områder med statsallmenning, av både fjellstyrene og tre bruksberettigede i hvert område. Områdene ble valgt i kontakt med Norsk fjellstyresamband som kom med forslag om områder som har seterbruk i dag, og dialog med flere fjellstyrer. Etter møte med Ola Rygh, Silje Trollstøl og Marianne Barstad i Landbruks- og matdepartementet 09.02.17, kom jeg fram til at jeg skulle forsøke å finne et område med mye aktiv setring, og et område med mindre aktiv setring og geografiske forskjeller. Etter korrespondanse med forskjellige fjellstyrer endte jeg opp med Vestre Slidre fjellstyre og Engerdal fjellstyre. I Engerdal har fjellstyret og Statskog kontor i samme bygg, og et tett samarbeide, og der ble også de med på intervjuet.

Tanken var først å sende ut spørreskjema til alle brukere med seterrettigheter i de valgte statsallmenningene. Men dette endret jeg også etter møtet 09.02.17, og valgte å heller konsentrere meg om noen brukere fra hvert område slik at jeg kunne foreta personlig semistrukturerte intervju. Etter at områdene jeg skulle undersøke nærmere var fastsatt, tok jeg kontakt med fjellstyrene for å få lister over de med bruksrett på seter i områdene. Det har underveis i arbeidet vist seg at det er lite oppdaterte lister på hvem som har bruksrettigheter i

dag, og dette har resultert i at jeg har måttet lete og ringe litt rundt, og også endt opp med å intervju foreldrene til dagens eiere i et par tilfeller. Disse har likevel god kjennskap til setrene og er aktivt med i gårdsdriften i dag, og jeg vurderte derfor at dette ikke hadde noen påvirkning på informasjonen jeg innhentet.

Jeg forsøkte å få tak i gårdbrukere med ulik alder og produksjon og tok kontakt med tilfeldige på listen ut ifra det. Utvalget ble likevel nokså tilfeldig, ettersom hvem jeg fikk tak i på listene, og etter forslag fra fjellstyrene og informanter med bruksrett på andre gårdeiere med aktiv seterdrift. Selv om tanken var å snakke med gårdeiere som brukte rettigheten aktivt, ble resultatet av lite oppdaterte lister at dette ble noe tilfeldig, og at en av informantene ikke lenger hadde aktiv drift, men som sa «de hadde seter», men jeg har likevel tatt med informasjonen, da disse hadde hatt aktiv drift tidligere, og informasjon som jeg mener var like relevant som de jeg snakket med som har aktiv drift.

1.5.3 Kvalitet, reliabilitet og validitet

Hvor god kvaliteten på forskningen er vurderes i kvalitativ metode etter reliabilitet og validitet. (Johannessen et al. 2016 s. 231). Forskningens reliabilitet sier noe om hvor pålitelig informasjonen er. For å komme frem til en belysning og besvarelse på problemstillingen som på best måte viser virkeligheten, er det ønskelig å innhente informasjon som er pålitelig og nøyaktige. I tillegg til nøyaktighet vil måten man innhenter informasjonen, hvilken informasjon som innhentes og hvordan denne bearbeides påvirke påliteligheten til forskningen. Overprøving av samme undersøkelse flere ganger vil kunne si noe om dens reliabilitet (Johannessen et al. 2016 s. 36,37,231). Det vil kunne være vanskelig å ha høy grad av reliabilitet på kvalitativ forskning, da denne ofte baseres på åpne samtaler, og ikke strukturerte teknikker ved innhenting av informasjon. I tillegg vil forskerens oppfatninger være vanskelig å overføre til en annen forsker, da dette vil variere fra person til person og konteksten der og da. Påliteligheten av kvalitativ forskning vil likevel kunne styrkes ved å beskrive fremgangsmåte, dokumentasjon av informasjonsinnhenting, metode og begrunne avgjørelser (Johannessen et al. 2016 s. 231, 232). Min oppgave vil være vanskelig å overprøve da undersøkelsene ikke vil kunne overføres med samme utgangspunkt, er basert på personlige intervju og de bruksberettigede er anonymisert. Likevel kan reliabiliteten styrkes ved bruk av lydopptaker og transkribering av disse for nøyaktig informasjon og dialog med informantene om innholdet av informasjonen er forstått korrekt.

Validitet kan beskrives som hvor godt informasjonen representerer fenomenet, relevansen denne har. Man kan skille inn i intern og ytre validitet (Johannessen et al. 2016 s. 66). Den interne validiteten handler om det er sammenheng mellom informasjonen man innhenter og problemstillingen man skal besvare og belyse, og at denne viser virkeligheten. Ved å sende sammendrag av intervjuene tilbake til informantene kan jeg styrke troverdigheten og den interne validiteten. (Johannessen et al. 2016 s.232). Den interne validiteten styrkes også ved en sammenkobling mellom teori og empiri. En svakhet kan være om informantene ikke er representative for å kunne belyse og besvare problemstillingen på en fullverdig måte, da det var vanskelig å få oppdaterte lister og kontakt med ulike grupper. Det er også ulike praktiseringer hos de ulike fjellstyrene. Om en eller flere informanter har gjort seg opp meninger i forkant kan dette påvirke resultatet. Informasjonen jeg innhenter har for mange en stor følelsesmessig og økonomisk betydning, slik at dette vil kunne svekke troverdigheten i noe grad. Ekstern validitet handler om hvorvidt informasjonen kan overføres til lignende fenomener (Johannessen et al. 2016 s.233). Selv om min oppgave vil kunne gi en antagelse på hvordan realiteten er andre steder i landet enn områdene jeg undersøker, vil det også bli feil å si at dette beskriver hele landet. Jeg ville ha måttet undersøke flere områder, og intervjuet flere bruksberettigede for å kunne trekke en slik fellesbeskrivelse for hele landet.

1.5.4 Etske avveininger

Innen forskning er det etiske prinsipper og juridiske retningslinjer man må forholde seg til. Etikk handler om vurdering av om en handling er riktig eller feil. Kan noe føre til konsekvenser for andre mennesker, må det tas etiske avveininger (Johannessen et al. 2016 s.83). Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har vedtatt retningslinjer for etikk i forskning. Disse tar særlig for seg tre hensyn som er viktig innen forskning. Informantens rett til selvbestemmelse og autonomi innebærer at informanten skal gi samtykke til å delta, og står fritt til å trekke seg fra prosjektet på et senere tidspunkt. Forskerens plikt til å respektere informantens privatliv innebærer at informanten bestemmer hvilke opplysninger de ønsker å komme med, og hvorvidt disse skal være konfidensielle eller ikke. Forskerens ansvar for å unngå skade innebærer å sørge for at informantene utsettes for minst mulig belastning, og er særlig aktuelt ved sensitive opplysninger som kan være negativt for informanten å snakke om (Johannessen et al. 2016 s.85, 86). I min oppgave vil de etiske avveiningene ligge rundt informasjonen jeg får gjennom intervju med informantene, og oppbevaringen av denne. Det er ikke snakk om sensitive opplysninger i min oppgave, men jeg

innehar informasjon med personopplysninger som kan identifiseres tilbake til enkeltpersoner og lagres elektronisk, og er derfor meldt inn til personvernombud for forskning ved NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS) (Johannessen et al. 2016 s. 88,89). Dette innebærer også at jeg er pliktig til å gi tilstrekkelig informasjon om prosjektet før de samtykker, samtykke til opptak på lydbånd, at jeg har taushetsplikt og at de enkelte informantene er anonymisert i sluttprosjektet. Det gis også informasjon om at opplysningene kun brukes til oppgaven, og slettes etter ferdigstillelse. (Johannessen et al. 2016 s.91). Jeg vil forsøke å behandle alle informanter likt, for en mest mulig rettferdig og objektiv fremstilling.

2 Dagens lovverk for seter i statsallmenning

2.1 Lov om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane, Fjellova, 1975

Loven, heretter omtalt som Fjellova, regulerer statsallmenningene, utenom skogsdrift og hogstrettigheter jf. § 1, tredje ledd. Rettighetene loven regulerer er beite, seter og tilleggsjord, jakt og fangst og fiske, jf. Kap. IX., X., XI. og XII. Det er fjellstyrene som administrer disse, og skal sikre at allmenningene blir utnyttet på en måte som både er positiv for næringslivet i bygda og ivaretar friluftsliv og naturvern jf. § 3, annet ledd. For denne oppgaven vil det være rettighetene i lovens kapittel X., seter og tilleggsjord og noen bestemmelser i andre kapitler som er sentrale og vektlegges. De øvrige bestemmelsene i loven omkring fjellstyrets organisering, saksbehandling m.m. og de andre rettighetene loven regulerer vil derfor ikke tas med her.

Hvem som har allmenningsrett i statsallmenningene fremkommer av lovens § 2, første ledd, og viser til at denne retten følger bygder og grender som har hatt slik rett fra gammelt av. Videre at nyttelsen av rettighetene til enhver tid skal være i samsvar med rasjonell bruk, som jeg ser opp mot § 3, annet ledd, som nevnt over, «og som er naturleg etter tida og tilhøva», jf. § 2, første ledd, andre punktum. Dette vil si at retten i seg selv er dynamisk, men hvem som har rett til denne er avgrenset.

Lovens § 2, andre ledd, gir videre føringer for utnyttelsen av rettighetene i statsallmenningene. Bestemmelsen slår fast at rett som er knyttet til jordbrukseiendommer er retten til beite og retten til seter og tilleggsjord jf. kap. IX. og X. i lova. Videre at disse kun kan utnyttes i den grad det skjer som en del av drifta på jordbrukseiendommen retten ligger til, og så lenge eiendommen driver jordbruk, jf. § 2, andre ledd, første punktum. Hvis drifta på eiendommen blir endret slik at det ikke lenger er jordbruksdrift på eiendommen, eller eiendommen endres slik at den ikke kan regnes som jordbruk, faller retten bort, jf. § 2, andre ledd, tredje og fjerde punktum. Rettighetene er altså knyttet til jordbrukseiendommene, en realrett, og ikke en personlig rett. Rettighetene kan ikke selges, leies bort eller innløses mot vederlag, med unntak av bestemmelsene i §§ 20 og 21 (disse kommer jeg tilbake til), jf. § 2, andre ledd, andre punktum.

Statsallmenningsgrunn kan til vanlig ikke selges, jf. § 13, første ledd. Bestemmelsen innebærer at seter som er tomtefesta som hovedregel ikke kan innløses etter tomtefesteloven.

Problemet omkring dette er at mange har en sterk tilknytning til setra, nærmest en eierskapsfølelse, men at det er vanskelig å overta retten til grunnen som følge av § 13.

Lovens kapittel X. omhandler seter og tilleggsjord, men jeg vil av oppgavens tema kun ta for meg de sentrale bestemmelsene knyttet til seter. § 18 omhandler utvisning av seter i statsallmenning. Vedtak om utvisning gjøres av fjellstyret jf. § 18, andre ledd, første punktum. Kravene for å få utvisning er at man må være jordbruker med beiterett i statsallmenningen jf. § 2, og at det er et behov for seter til driften av jordbrukseiendommen retten ligger til, jf. § 18, første ledd. Retten faller bort om det som er utvist ikke er tatt i bruk innen 5 år, i samsvar med søknaden eller gitte vilkår for utvisningen, jf. § 18, femte ledd.

Unntaket i § 20 innebærer overføring av seter i statsallmenning til bruk for andre eiendommer som har rett til seter i statsallmenningen jf. §§ 2 og 18, med samtykke fra fjellstyret, jf. § 20, første ledd. På denne måten kan en seter «gå videre» til andre eiendommer med denne retten, som har et større behov for den, sett opp mot driften på jordbrukseiendommen.

Unntaket i § 21 innebærer at hvis ingen av beiterettighetshaverne jf. § 2 ønsker å overta seter, og fjellstyret samtykker, kan seter i statsallmenning jf. § 18, overføres til bruk for jordbrukere som ikke har beiterett i allmenningen, jf. § 21, første ledd, første punktum.

I tillegg kan også fjellstyret utvise seter jf. § 18 til jordbrukere som ikke har beiterett i allmenningen jf. § 2, hvis det er mye beiteområder som ikke er utnyttet, og ingen av de med beiterett jf. § 2 er interessert i å utnytte disse, jf. § 21, andre ledd. Et krav er at den nye bruken ikke må være til vesentlig skade for de med bruksrett jf. § 2 sin utnyttelse av statsallmenningen eller skogen, jf. § 21, fjerde ledd, første punktum.

Gjennom bestemmelsene i § 21 åpner man opp for å ta i bruk ressursene i statsallmenningene også for jordbrukseiendommer som ikke har denne retten til statsallmenningene jf. § 2.

Retten til tildelt seter jf. § 18 med setervoll og tilliggende kulturbeite kan etter § 22 falle bort enten hvis vedtak om utvisning ikke etterholdes, eller setra i en sammenhengende periode på 20 år ikke har vært i bruk som seter, jf. § 22, første ledd. Hva som er vilkårene for at ei seter er «i bruk» har vært diskutert, og jeg vil komme tilbake til innholdet av disse.

Det kan fastsettes forskrifter til gjennomføring av loven, jf. § 38, første punktum.

2.2 Seterforskriften, forskrift om seter og tilleggsjord m.m. i statsallmenning

Seterforskriften er fra 1984 og har hjemmel i fjelloven § 38. Det er blitt gjort flere endringer i forskriften etter den ble fastsatt i 1984, og den siste versjonen er fra 2014 (Landbruks- og matdepartementet, 2014), og den jeg legger til grunn i denne oppgaven. Landbruks- og matdepartementet har også utarbeidet et rundskriv med kommentarer til forskriften (Landbruks- og matdepartementet, 2016) som jeg også bruker her. Jeg har utelatt å omtale bestemmelser som er administrativt førende, og de jeg anser som mindre vesentlige for min oppgave.

Formålet med forskriften er å gi mer utfyllende føringer om hvordan de jordbrukstilknyttede bruksrettene, derunder rett til seter, og ressursene ellers i statsallmenningene skal forvaltes jf. § 1, første punktum. Forskriftens første bestemmelser gjengir mye av det som står i fjelloven, men det som er nevneverdig er rundskrivets merknader til §§§ 1, 2 og 3, om at det er et overordnet utgangspunkt i lovverket for statsallmenningene at bruksrett som er knyttet til en eiendom bare kan utnyttes så langt det skjer i tilknytning til jordbruksdrifta av eiendommen (Landbruks- og matdepartementet, 2016, s.4). Bruken av retten eiendommen har må med andre ord stå i samsvar med et behov i jordbruksdrifta på eiendommen retten ligger til.

Forskriftens kapittel 3, § 6, utvisning av seter viser til fjellova § 18, første ledd og § 21, andre ledd. Det må være et behov for seter til drift av eiendommen. Bestemmelsen gjelder også for utvidelse av seter, jf. § 6, første ledd, andre punktum. Behovet for seter må dokumenteres, jf. § 6, annet ledd, første punktum. Det som er verdt å merke seg fra rundskrivet er at det ikke lenger stilles krav til at setra må brukes til melkeproduksjon. Eksempelvis beiting av ungdyr, kuer for kjøttproduksjon eller ammeku, men det kan også være kombinasjon med turistvirksomhet i småskala.

Rundskrivet presiserer også at eiendommen må ha et jordbruksmessig behov etter «tid og tilhøva» sett ut fra situasjonen i bygdelaget, og at det er fjellstyrene som vurderer utvisningen og gjør vedtak om utvisningen jf. forskriftens § 7. Utgangspunktet skal være at det er et reelt behov for seter for den med bruksrett. Det legges også vekt på at fjellstyrene ved utvisning av seter bør legge vekt på at virksomheten er en integrert del av hoveddriften på jordbrukseiendommen som har bruksrett, og støtter opp under denne, og at det skal sikres levende setre og seterkultur for fremtiden, og at planene til den som søker skal innebære dyrehold i allmenningen på sommertid, med jevnlig tilstedeværelse på setra. Virksomheten

må videre vurderes som tjenlig og levedyktig, og ha en viss bygningsmasse med driftsbygninger og husvære. Det understrekes at det ikke skal utvises seter til noen med hensikt om å etablere rene fritidsboliger i statsallmenningen (Landbruks- og matdepartementet, 2016, s.5).

Forskriftens § 8 omhandler fristen for å ta utvist seter i bruk, og er på 5 år jf. § 18, femte ledd i fjelloven. Fjellstyret skal se etter at dette har skjedd i samsvar med forutsetningene for utvisningen etter 5 år, jf. § 8, første ledd, andre punktum. Etter 5 år skal fjellstyret ta stilling til om retten har falt bort ved vedtak, jf. § 8, første ledd, tredje punktum. Rundskrivnet presiserer at hva som betegner om setra er «tatt i bruk» må vurderes i hvert tilfelle, men at utgangspunktet må være at bruken er i samsvar med formålet for utvisning av seter og andre forutsetninger for utvisningen jf. § 6 i forskriften og merknadene til denne i rundskrivnet. (Landbruks- og matdepartementet, 2016, s.6)

Vilkårene for at ei seter skal regnes for å være «i bruk» omtales i forskriftens § 9. Begrepet har vært omdiskutert, og ble endret og presisert i forskriften 28.mars 2014. Det er ikke lenger nødvendig med egen dyrebesetning for at setra skal regnes for å være i bruk (Landbruks- og matdepartementet, 2016, s. 6). Bestemmelsen sier nå at om setervollen blir høsten enten for egen bruk, salg, eller gjerdet inn og brukt til beite anses dette som «i bruk» sett opp mot § 22 i fjelloven, såfremt dette skjer som en del av jordbruksdrifta på eiendommen setra ligger til, jf. § 9 i forskriften.

Det er også presisert i rundskrivnet at for at setra skal regnes for å være i bruk må bruken skje ut fra den eiendommen setra hører til. Forskriften definerer hva som kan anses å være jordbruksdrift på eiendommen retten er knyttet til jf. § 2 i fjellova. Og hva som kreves for at en seter ikke skal falle i det fri, etter kravet om bruk jf. § 22 i fjellova. Det er altså ikke lenger krav om seterbruk med tradisjonell melkeproduksjon. På setre som driver småskala turisme legges det til grunn at seterbrukeren minimum bør høste setervollen, eller ha inngjerding og bruke den som beite. Bortleie av seter i perioder inntil 10 år er tillatt i statsallmenning, men dette vil ikke oppfylle vilkåret som at setra er «i bruk» fra eiendommen setra ligger til jf. § 9 i forskriften. Departementet bemerker at dette kan være en indikasjon på at setra ikke trengs av jordbrukseiendommen den hører til, og at en seter ikke skal kunne holdes i hevd ved å dra nytte av andre med bruksrett gjennom utleie. (Landbruks- og matdepartementet, 2016 s.6)

Rundskrivet presiserer at fjellstyrene minst hvert 10. år skal føre kontroll på om utviste setre er i bruk, jf. § 9 i forskriften. Registreringen skal dokumenteres til Statskog SF for oppdatering av seterregisteret (Landbruks- og matdepartementet, 2016, s.7)

Fjellova § 22, første ledd fastslår at en rett ikke faller bort før det har gått en sammenhengende periode på 20 år uten bruk, jf. § 9 i forskrifta. Sånn sett kan setra være «i bruk» noen år, og det må da igjen gå 20 år sammenhengende uten bruk for at setra faller i det fri jf. § 22 i fjellova. Selv om seteren ikke har hatt seterdrift kan den ta opp igjen bruken uten søknad, og dermed være «i bruk» jf. §9 i forskriften, så lenge den ikke har falt i det fri jf. § 22 i fjellova.

Forskriftens § 10 omhandler søknader om å sette opp, utvide og endre hus. Søknader om utvidelse av seter skal behandles etter bestemmelsene i § 6 i forskriften, jf. § 6, første ledd, andre punktum og rundskrivet fra Landbruks- og matdepartementet (Landbruks- og matdepartementet, 2016 s.6). Bestemmelsen gjelder for seterbruk som er «i bruk», og fjellstyret skal gjøre en vurdering i hver enkelt sak av hva som er nødvendig og rasjonelt sett opp mot utvisningen, og behovet drifta av jordbrukseiendommen retten ligger til har (Landbruks- og matdepartementet, 2016 s.7)

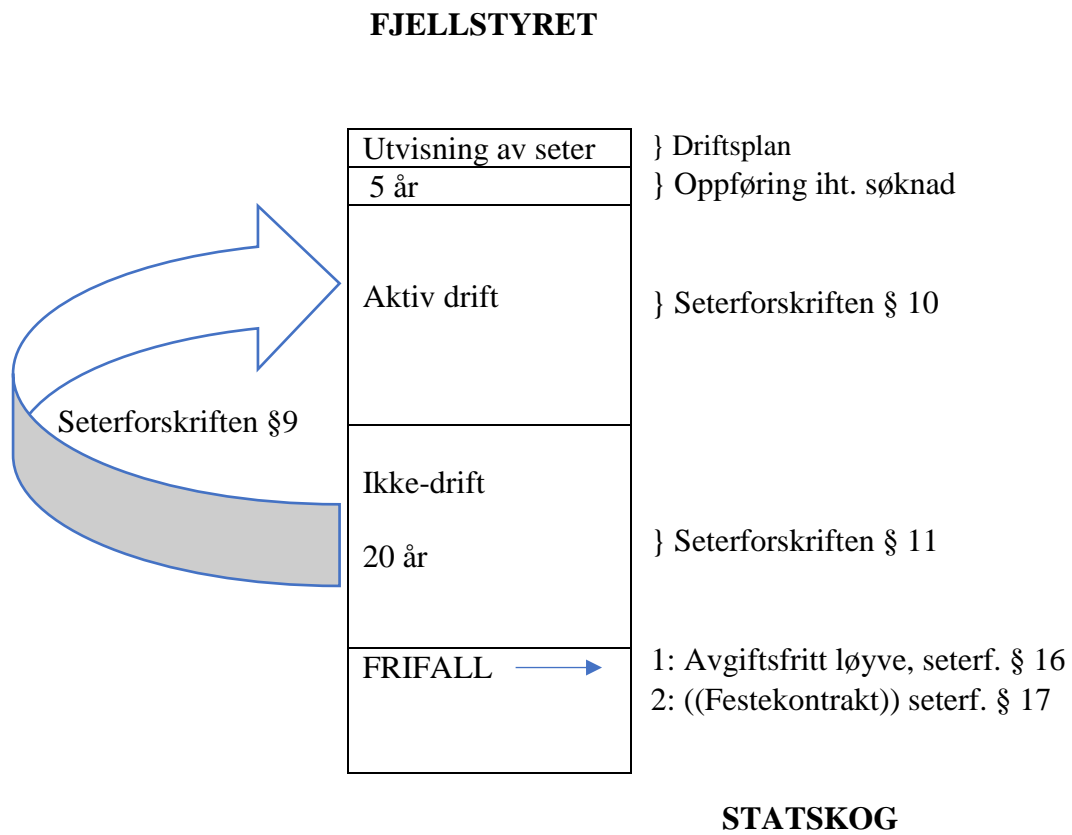
§ 11 i forskriften omhandler hva man har lov til å gjøre med hus på seter som ikke er i bruk jf. § 9 i forskriften, men som heller ikke har falt i det fri jf. § 22 i fjellova. Ved så tilfelle kan man holde husa vedlike ved ordinært vedlikehold, jf. § 11, første ledd, første punktum. § 10 gjelder hvis seterbrukeren skal ta opp igjen seterdrifta og ønsker å søke om å sette opp, endre eller utvide hus jf. § 11, andre ledd.

I § 12 i forskriften kommer vi tilbake til seter som er falt i det fri jf. § 22 i fjellova. Når vilkårene er oppfylt skal fjellstyre fatte vedtaket om at setra er falt i det fri jf. § 12, første ledd.

Videre kan seter som er falt i det fri jf. § 22 i fjellova utvises av fjellstyret til eiendom i drift som trenger seter, jf. § 12, annet ledd. Formåla det kan utvises seter til reguleres av forskriftens § 6 og dens merknader (Landbruks- og matdepartementet, 2016 s.8)

Husa som står på setra falt i det fri kan fjernes eller overføres til ny bruker, det er fjellstyret som gjør vedtak om eventuell fjerning av hus jf. § 12, tredje ledd. Det er fjellstyret som avgjør og vedtar både om ei seter er falt i det fri, og hva som skal skje med seteren senere (Landbruks- og matdepartementet, 2016 s.8).

Lovverket kan oppsummeres slik:

Figur 1 Modell tegnet av Marianne Barstad, Landbruksdirektoratet, 2017

3 Intervju fra Vestre Slidre

3.1 Oppsummering fra intervju med seterbrukere i statsallmenning

Figur 2 Vestre Slidre, foto privat

- **Bakgrunn/ kjennskap til dagens lovverk for seter i statsallmenning:**

En av informantene har tidligere sittet i fjellstyret i Vestre Slidre, mens de øvrige informantene opplyser at de har noe eller lite kjennskap til dagens lovverk, og de enkelte paragrafene som er sentrale.

- **Status på landbruksdrift på gården og seter i dag:**

På den ene eiendommen drives det i dag med ammeku, og oppfôring av kviger. Setra og utmarka rundt blir brukt til beite for disse på sommerstid. Eierne tok over gården i 2005, og opplyser at det ikke har vært melkedrift på denne siden 1980, og siste året med melkedrift på setra var rundt 1978.

På den andre eiendommen drives det fortsatt melkeproduksjon både på gården og på setra om sommeren.

Den tredje eiendommen driver både produksjon av melk og kjøtt. Om sommeren har de med melkekuer og kalver på setra. De tok over gården i 1993.

Alle gårdbrukerne har tilleggsjobber/tilleggsnæring.

Figur 3 Vestre Slidre, foto privat

- **Standard på setrene til gårdseierne:**

Den første informanten beskriver setra deres som hovedhus med enkel standard hvor det er utedo, kun innlagt kaldt vann, og propan som energikilde, men at det er vedlikeholdt og utført nødvendige reparasjoner. Det er i senere tid blitt satt opp et kårhus i tillegg, men som også har enkel standard.

Den andre informanten beskriver setra med nyere hus, både hovedhus og kårhus. Disse er modernisert med innlagt vann og strøm, i tillegg til nyere modernisert fjøs med strøm og melketank, noe som gjorde det lettere å drive drifta på setra.

Den tredje informanten forteller at de har hovedhus med en gammel og en ny del. De bruker mest den nye delen, men den gamle delen er restaurert med tilskudd da den er verneverdig. Huset kan brukes hele året, men det er likevel enkel standard uten bad, utedo, kun innlagt kaldt vann, og dermed beregnet mest for dagens bruk. Det er ønskelig å få i stand et bad i hovedhuset, for å gjøre det lettere å være der, men de har ikke prioritert den investeringen. Fjøset er gammelt, men modernisert i senere tid med rørmelkssystem og påbygd melkerom.

Figur 4 Vestre Slidre, foto privat

Figur 5 Vestre Slidre, foto privat

- **Hva informantene legger i begrepet at ei seter er «i bruk»:**

I begrepet legger den første informanten at de med bruksrett har dyr i fjellet for at ei seter skal regnes for å være «i bruk». Men opplyser videre at dette nok kan være en noe utvidet definisjon enn mange vil bruke, og at det for mange vil bety at det er melkedrift på setra.

Informant to legger til at begrepet «i bruk» i tillegg til dyrehold innebærer slått av avlingene på setervollen til eget bruk eller salg av dette, som ble tatt inn i seterforskriften i senere tid.

For informant tre innebærer begrepet at det er dyr på setra, og legger til at dette nok har med at de selv driver med dyr på setra.

Det er også nevneverdig at det for flere med bruksrett, ikke nødvendigvis informantene, oppleves et eierskapsforhold til setra, og at man ikke eier denne og grunnen selv.

- **Beskrivelse av aktiviteten på setrene rundt deres seter (aktiv drift/ bruk til fritid/ lite bruk):**

Informant nummer en sier at det er litt ulik standard på seterhusa i området, og at det kun er to av åtte setre rundt deres seter som blir brukt. Det er i tillegg til dem ei seter med melkedrift, og på de seks andre er det nesten aldri folk, og sier at det nok ikke blir brukt til fritid engang, i så fall bare noen dager i året. Siden husene er så enkle anses de nok ikke som økonomisk potensiale til å leie ut heller, slik de ser det. Generelt i grendene rundt mener informanten at det er altfor lite beitedyr, og at det er mat til mange flere besetninger enn det som brukes i dag, og derfor mye uutnyttede beiteressurser i området.

Den andre informanten sier at det rundt setra er ganske mange som driver aktiv drift, men at utviklingen i statsallmenningen går litt i bølgedaler, på hver enkelt gård og eier, og hvilke muligheter de har med tanke på økonomi og drift, og eventuell tilleggsnæring. Og viser til eksempel på naboseter hvor det gikk fra ingen drift til sau, som de drev med i flere år til de fikk annen jobb, men senere har startet med ammekyr igjen.

Den siste informanten opplyser at det var mye aktivitet i området rundt setra før, men at det nå er blitt lite. Det er fortsatt tre setre som driver aktivt bruk rundt setra, men mener det generelt i Vestre Slidre har blitt mye mindre aktiv drift, og at det er flere som leier inn arbeidskraft, eksempelvis fra utlandet, for å ta seg av drifta. «Det er ikke familier på setrene rundt, dessverre. De driver aktiv drift, men er ikke der selv. Noe som egentlig er litt trist. Det merkes at det er lite folk på setrene, det er ikke noe liv, men dyra går jo der». De tror dette er tilfeller hvor gårdbrukerne ikke vil at setra skal tappes ned, og anser det som positivt at det hvert fall blir brukt og holdes i drift. De tror ellers noen bruker husa til utleie, men at det er mange tilfeller hvor det ikke blir brukt til så mye, og blir stående tomme. Og at dette kommer av at det mange steder er slutt på landbruksdrift på hovedgården, og om ingen tar over så blir setra stående. De syntes kanskje det verste med den utviklinga er at seterhusa ikke blir vedlikeholdt heller, om det ikke kommer generasjoner etter som ser verdien av det. Noe de tror kanskje har blitt litt mer populært igjen nå. At folk vil bruke husa som feriested, og at norsk natur har blitt mer attraktivt for nordmenn som feriemål, istedenfor sydenturer som var mest populært for noen år tilbake. Men er skeptisk til om generasjonen er interessert i å drive landbruksproduksjon på gården, men ser på det som en fin plass, hvor de kan leie ut jorda, og bevare seterhusa til hytte. At de ser verdien av setra på en annen måte. Før var det produksjon som gjaldt, men tror ikke det er sånn lenger.

Figur 6 Vestre Slidre, foto privat

- **Ønske og motivasjon for å beholde setra:**

Den første informanten nevner det at gården har gått i arv som en viktig faktor for å beholde setra, i tillegg til at de har en sterk tilknytning til plassen, og det at de liker og ønsker å være der om sommeren. For dem føler de seg litt følelsesmessig forpliktet til å holde bruksretten i hevd, og utnytte retten og ressursene i fjellet. Også at det er lokal mytologi rundt seterlivet, folk har historier fra de var små og var på setra, som de bygger identiteten sin på. Plassen er flott for friluftsliv og fritid, og det er fantastiske beiteressurser der, og enkelt å slippe ut dyra der om sommeren, som gir en god kombinasjon av feriested og landbruksdrift. Informanten beskriver at det ville føles meningsløst å drive dyrehold i Valdres, uten å nytte seg av den flotte ressursen, og føles rart å ha seter uten å ha dyr som kan dra nytte av de ressursene som er der. De ser ikke behov for større moderniseringer på seterhuset for at neste generasjon skal ville overta, utover enklere tiltak som solcellepanel og lignende, da de ikke trenger være der mange dager i strekk slik driften er i dag, men at dette kan endre seg noe om det senere skulle bli aktuelt å starte opp igjen med melkeproduksjon.

Den andre informanten nevner sterkt forhold til setra som motivasjon for å beholde setra. Samt at den er en del av gårdsdrifta, og gjør det lettere å drive melkeproduksjon når man har den avvekslingen. De ser det som fordeler både for folk og dyr. På setra er det gjort investeringer for å bruke den videre i generasjoner, og ser for seg at den skal fortsette å være en del av gårdsdrifta og en viktig ressurs også i fremtiden.

Siste informant i området sier at setra er gull verdt for de, og har stor verdi for familien, og barna som har vært der mye i oppveksten. Det har også frem til nylig gått skolebuss fra fjellet, og vært mye unger på setrene rundt, som har gjort det mer attraktivt og mulig for ungene å være med opp til setra om sommeren. Mens ungene har hatt sommerfri har det vært lettere å drive med dyr der oppe enn hjemme, da det ikke har vært det samme for ungene å være hjemme i ferien. Men at nå som barna har blitt større og har sommerjobber, og de har næring i tillegg til gårdsdriften blir ikke setra brukt på samme måte som før. De nevner at den vil bli forevige uansett om det forblir drift eller ikke på setra i fremtiden. De er skeptiske til om neste generasjon kommer til å fortsette landbruksdrifta på gården, med melk og kjøttproduksjon, og tror det er mer aktuelt at de skaffer seg andre jobber, og bruker seterhusa til fritidsboliger eller utleie. Barna er født inn i dette, de vet hvor mye jobb det er og hvor bundet man blir. En har ikke ferie og fritid.

Det er også lite økonomi i det, og de sier de ikke hadde klart seg uten tilskuddet. «Seterdriften er et tapsprosjekt», sier de. De er også avhengig av å kjøre mye opp og ned til setra på grunn av tilleggsnæringen, og sier at tilskuddet de får for å være på setra ikke engang strekker til å dekke transportkostnadene. Så det er ikke på grunn av lønnsomhet man driver, men det følelsesmessige til drifta som ikke kan måles i kroner. Det er derfor det har vært vanskelig for dem å slutte gårdsdrifta, da det har blitt en livsstil som det er vanskelig å komme ut av.

På en annen side er det lettere med foringen på setra, og ser på det som en ekstra ressurs med masse tilgjengelig mat for dyra, spesielt viktig hvis det blir for lite for hjemme i bygda. En annen faktor som gjør at setra ikke er like mye brukt som før er at det er lite folk i området rundt, i forhold til tidligere, som har vært en viktig trivselsfaktor for dem og barna. Og sier at motivasjonen for å fortsette å bruke setra, uavhengig av landbruksdrift eller ikke, uansett ville blitt styrket om det var mer liv i området. Og svarer at et aktivt setermiljø også *kanskje* kunne gjort det mer attraktivt å drive aktivt seterbruk.

Figur 7 Vestre Slidre, foto privat

- **Tanker om behovet for seter i dagens samfunn, og tanker om dette vil avhenge av størrelsen på gårdsbrukene:**

Informant en tenker det er mer tidsmessig og moderne holdning å tenke at det ikke er helt mulig å drive økonomisk og stort på en plass som Valdres. Så de fleste brukene vil være kombibruk, der en eller begge har en annen jobb. Og mener at det å kunne drive med beitedyr egentlig aktualiserer behovet for seter, fordi man ønsker å ha fri om sommeren. Da er det supert å ha en plass hvor man kan slippe ut dyra, hvor det er godt beite, og i tillegg ha setra som «fritidsbolig». Og tror dette heller vil være en motivasjon for å flytte hjem igjen og

faktisk drive gården. «Muligheten for seter er kanskje ikke så nødvendig for økonomien på hovedgården, men det er nødvendig for at hovedgården i det hele tatt skal være i drift, og at noen skal orke å overta det».

Informanten tror at ressursene på setra vil være mer aktuelt og ha en større verdi for de mindre brukene enn de større brukene. Og viser til eksempler hvor gårdbrukere har skaffet seg mange kuer, og at en da ser at det å ta med seg alle dyra på setra blir nærmest umulig. Det er ikke økonomi i å bygge så store fjøs på setra og melke på primitivt vis til så mange dyr. Og at de som eventuelt har fortsatt å ta med seg noen dyr opp på setra etter de startet større gjør det mest fordi de har lyst, og litt fordi det ikke er nok beite til alle dyra hjemme. «For landskapet og kulturlandskapet så er jo de små brukene viktigere enn de store fordi det ikke er praktisk og økonomisk for de store bruka å drive med setring, mens for de mindre er det mulig å se på det som en ressurs å kunne bruke beiteområdene. Det er verdi både som beite og det å ha det lettvint om sommeren, istedenfor å gå i fjøset hjemme».

Informanten sier det også er flere tilfeller i hjembygda hvor flere har ubebodde gårdsbruk, og sluppet unna boplikta «på mystisk vis», og stort sett brukt setra. De leier bort jorda på gårdsbruket, og det vil sikkert være forskjellige meninger hvorvidt dette er bra eller ikke, da dette blir tilgjengelig jord for andre gårdbrukere, og siden folk nå har behov for å drive større enn tidligere. Mens andre ikke har det behovet for å drive så stort og har andre jobber i tillegg, og ser på disse tilfellene annerledes.

Informant nummer to mener setra alltid har vært en viktigere ressurs for de mindre gårdsbrukene. Og at i hjembygda har all tilgjengelig jord blitt dyrka, slik at all utvidelse måtte skje i fjellet, og at det ble dyrka mye der og beite ble slik sett en viktig ressurs. Informanten forteller at på hovedgården har ressursene på fjellet vært nødvendig for å oppfylle krava til at dyra skal gå ute, da de ikke har noe utmark og alternativet da har vært å bruke innmarka. Informanten forteller om tilfeller hvor folk kjøper flere gårder, og dermed har bruksrett på to setre, men mener det er viktig å holde på ordningen slik den er i dag, og at setra må tilhøre den gården den er utvist til uansett om det bor noen på gården eller ikke. Informanten understreker også at det at setra regnes for å «være i bruk» ved høsting og salg av avlinga på setra er viktig for kulturlandskapet, og at det har blitt solgt mye til vestlandet hvor behovet for før er stort, og at endringen i seterforskriften er en viktig ordning.

Den tredje informanten opplyser at der det er samdrift er de ikke på setra om sommeren med dyra, fordi det ikke er økonomi i det og tungvint. Og skal man leie inn arbeidskraft så koster

det. Informanten tror også at behovet for seter helt sikkert påvirkes av om en driver stort eller lite. «Driver en samdrift blir det stort, det blir fabrikk», man drar ikke på setra med 340 melkekuer. I fjøs med melkerobot blir de melka og får mel flere ganger om dagen, og den drifta får man ikke på setra, og det blir ikke økonomi i det. Men for oss som driver mindre er den en viktig ressurs fordi vi ikke har nok jord nede i bygda, og må utnytte det vi har for å få nok før til vinteren.

Informanten sier at det er flere tilfeller hvor folk bor på gården, men driver ikke gården selv. Noen slår jorden og selger, men de fleste leier ut jorda. Informanten mener de heller ikke bruker ressursene på setra eller setra, da det blir for dyrt, så det blir heller stående. Det ikke er mange tilfeller av gårder som står tomme og ubebodde. Heller ikke at mange av de kun bruker setra, og sier at om gården står tom bruker de heller ikke setra, men ser kanskje etter med noe enkelt vedlikehold på husa. Informanten tror ikke det er noe mer attraktivt å bevare kun setra til fritid enn normalt vedlikehold. Hvis det ikke er inneo, dusj og vann så er det ikke så attraktivt for folk å dra dit. Hadde det vært lettere å få gjort endringer som dette ville nok flere brukt setra til fritid. «Og det er jo derfor det forfaller». Informanten syntes den utviklingen er synd.

- **Eksempler på at andre med behov har fått tilgang til seter:**

Stort sett virker det ikke som flertallet har kjennskap til at setre har blitt tilgjengelige for andre, kanskje kjennskap til et tilfelle av det. Mens en av informantene opplyser at hvis setra har falt i det fri har det vært praksis at setervollen går tilbake til allmenningen, eller blitt utvist til andre med behov, og kjenner til at setervoller har blitt utvist til andre med behov for denne, ved seter som har falt i det fri.

Figur 8 Vestre Slidre, foto privat

3.2 Oppsummering av intervju med Vestre Slidre Fjellstyre

- **Hovedtrekk i bruken av seter:**

Hovedtrekk i bruken er aktiv drift. I statsallmenningen her drives det melkeproduksjon, i tillegg driver noen med dyrking av for, og kjøttproduksjon som sau og ammekyr. Her er det ganske store arealer, hvor det kan være dyrka opp mot 50 daa rundt stølen. Så det er ganske mye i allmenningen her som er dyrka, rundt 10 000 daa.

Men det er og setre som ikke har aktiv bruk og blir brukt til fritid. Og de som er aktive brukere de bruker det til fritid også, er der i påsken, og har bygd hus som tåler vinteren. Noen setre er leid bort og noen står for fall. Men vi har en del bruk som ikke er så aktive, og gjerne har flytt her ifra. De har en gård, og noen har ikke bo og driveplikt, hvert fall ikke boplikt da. Så de har hatt disse gårdene, men som ikke har lyst til å kvitte seg med setra for det er den de bruker som fritidssted. De får ikke beholde setra om de selger gården, men slakter gården. Slik bruksrasjonalisering er jo aktuelt for tiden. Og her i kommunen har det ikke vært praktisert at de har fått hyttefeste på setra, det har det blitt gjort mange andre plasser. Og har snakka med en del andre fjelloppsyn rundt om, og opplever at det de driver med er å gjøre om seter til fritidsfester. Men da er seterbruket mer borte enn det er her da.

Noen bor på setra i over 6 måneder av året, fra påsketider til sent på høsten. Er det kun ei brakke for å spise og ha et sted å sove, da blir ikke dette noe interessant. Jeg tror folk vil tenke at da gidder dem heller ikke dra opp med sauene, og at det heller får gro igjen. Det gir jo ikke noe ønske om å ivareta seterlandskapet og bruke allmenningen på en god måte. Så om en ønsker å opprettholde et seterlandskap er det nødvendig med en mer liberal tolkning, for at folk ønsker å bruke setra. Og det er det en må ha i bunnen, at en må ikke stoppe de som har lyst til å drive med noe. Hvis de opplever at det blir veldig tungvint så gir de opp.

Vi ønsker hvert fall at det skal bli brukt da. Her er det jo et miljø for det å bruke setra, så setter en for firkanta saker, tror jeg det detter sammen. Poenget bør jo være å skape aktivitet og utnytte allmenningen. Det er det seterbruket er, om det bare er en periode, eller det er lite, så opprettholder man seterlandskapet og skaper en aktivitet og ringvirkninger for andre næringer, skaper et miljø på setra når folk er der. Vi har kanskje flere klagesaker fordi vi er litt mer liberale enn andre fjellstyrer. Vi har et spesielt seterbruk og da er det litt andre vurderinger enn om det ikke har den setertradisjonen. Jeg tror det er rett å sørge for at det er brukbare forhold for de som driver. Når du har en seter, at du skal kunne ha en standard som er etter dagens krav for det er jo noe helt annet enn det var på 50- tallet. Driver du på en seter har du behov for et bad, og alle sover ikke på samme rommet lenger.

Det er viktig for landbruket, det er viktig for turistnæringen, det er ringvirkninger for næringslivet ellers så jeg tror det er rette måten. En spesiell verdi for turistnæringa.

Videre vises det til at det var en klagesak her i Vestre Slidre som resulterte i endringen i seterforskriften med utvidelse av begrepet for at et seter er «i bruk». Men legger til at dette også gjør det noe vanskeligere å klarlegge hvor grensa går for at setra er «i bruk». Men det er noen utfordringer med den vurderingen, om noen prøver å utnytte systemet. Så der er vi påpasselige og kanskje stille noen vilkår om drift, rekkefølge osv. vanskelig å si om behovet er reelt, retten er basert ut i fra behovsprinsippet. Målsettingen er at det skal bli/være drift, vi har ikke hatt mange saker hvor det ikke har blitt fulgt opp, men det kan jo være nok faktisk at de følger opp det i et år eller to, og så gjøre noe annet etter det, men sånn er jo systemet.

- **Utviklingstrekk i landbruket og behovet for seter:**

Her er det rundt 300 støler, og rundt 50 av de som driver melkeproduksjon. Eksakt antall aktive seterbruk i Vestre Slidre per nå er vanskelig å si før vi har gjort ferdig gjennomgangen,

men de fleste setrene her er i bruk. Så hvem av de setrene som ikke er i bruk er vanskelig å si, men jeg vil anslå at ca. 90% er aktive, men av de kan de selvfølgelig være noen som leier bort jorda til en annen, men som vi vil få mer oversikt over etter hvert.

Informanten sier at hvis man ser på landbruket generelt så er det i nedgang, og man har ikke samme behovet for den omsetningen som en hadde tidligere. Landbruksarealene her er nok de samme, men landbruket drives på en annen måte, det er bruksrasjonalisering med større enheter, og arealer per gårdsbruk. Antallet seterbruk har gått ned de siste åra. Samtidig har informanten vist til at det er et aktivt seterbruk i allmenningen, men at det i større grad er beitearealene som det er behov for.

Men gjør seg opp noen tanker om det som skjer når setra faller i det fri. Og at man kan beholde husa som er der på avgiftsfri kontrakt. Dette med tanke på hvis man da vil starte opp igjen en gang om behovet dukker opp, så har man visket ut den setervollen som er rundt til noen annen. Og sånn sett på en måte stoppet det, og setra vil ikke kunne komme i gang igjen som tidligere. Og da blir det jo i praksis ei lita hytte som blir liggende, mener informanten. Selv om det ikke er noe festeavgift eller noe på det, og ikke kan gjøre noe mer enn vedlikehold.

Derfor mener informanten det hadde vært mye bedre om setervollen bare kunne bli vist ut midlertidig, slik at når behovet dukket opp igjen på hovedgården som setra hørte til, så kan man velge å overta igjen det jordet. Ellers hadde det egentlig ikke vært behov for å beholde huset heller.

Vedkommende syntes det blir ganske drastisk om man skal miste alt når man kan ha hatt stølen i 200 år, hvis en generasjon ikke bruker det, og så risikerer man å miste alt. Det blir litt som en leilending, på en måte, legges det til. Og det er nok noen seterbrukere som opplever det at det er litt slik leilendingskontrakt dette her. At de plutselig kan miste alt, som tidligere generasjoner har slitt og jobbet for, og så blir det bare borte.

Og gjerne er det jo sånn at om folk ser at noen mister seteren sin, så vil de passe på å ha den i bruk. Og har de brukt den i 1 år, så har man jo 20 nye år. I forhold til å bruke hus og alt dette her, og ikke minst kunne få bygge på, så du kan ha et brukbart hus å være i, så har du større rettigheter hvis du har den i bruk. For har den falt i det fri får du ikke bygd noe særlig på, da er det kun praktisk som en gang eller noe lignende. du har større muligheter om du har en aktiv bruk/behov til gården.

Her er det jo mange som har ønsket at disse setrene kunne vært private, at de kunne overta det som privat eiendom. Men det er ganske lite realistisk tror jeg. Det er nok noen som ønsker å beholde seteren som hytte, men tror stort sett det går bra. Det er jo kanskje noen som har utnyttet litt, det kan en ikke si helt sikkert.

- **Etterspørsel etter seter i dag, og i hvilken grad setre falt i det fri overføres til nye brukere med behov:**

Vi skal ha en gjennomgang på dette hvert 10 år, som fastlagt i forskriften, for å oppdatere statusen i allmenningen. Vestre Slidre har frist på dette til 2019, men det er en utfordring å rekke gjennom, og kartlegge/bevise bruken de siste tjue årene, siden det er nok at det har vært i bruk ett år, for å kunne bevare retten i nye tjue år. Så registreringen blir stort sett gjort ettersom saker dukker opp, så det kan være at det er flere som har falt i det fri, og da blir det sikkert en økning i antallet etter gjennomgangen, og så går det ned igjen, mener informanten.

Ellers informeres det om at antallet seterbruk har gått ned de siste åra, og at behovet i størst grad er forbundet til beiteressursene, ikke selve seterbrukene.

Hva som skjer hvis en seter faller i det fri som følge av mindre behov varierer mye. Men det kan synes å se ut for at det er jorda som er mest interessant. Det har vært seterjorder som har vært tilleggsjord, som noen har sagt ifra seg fordi de ikke hadde bruk for det lenger, og da har vi opplevd at det har tatt 2-3 år før noen ville ha det, selv om vi har annonsert det. Og da har det vært oppdyrka. Mens andre steder er det kjø før vedtaket er gjort. Og da regnes seterjord og tilleggsjord som det samme, det er jordstykkene de er ute etter. Det varierer litt fra sted til sted, og hvem som over tid tilfeldigvis har bruk for mer jord.

Men ligger det et tilleggsjordstykke lenger unna, så er det kanskje ikke like interessant. Det vil variere, etter bruk i akkurat den setergrenda. Vi hadde en som sa ifra seg deler av et stølsjordet i ca. 2015, og der var det 4 stykker som søkte om å få dette. Men på et jorde ett eller to år før var det ingen som søkte. Men etter hvert ble det vist ut igjen. Det har jo vært interesse for jordstykkene etter hvert, om ikke noe stort rush. Men etter en gjennomgang, hvor det kanskje blir aktuelt at femten jordstykker skal legges ut, vil det jo være usikkert om alle de er like attraktive. Men stort sett i dag så er det slik at noen andre er interesserte i disse ledige arealene.

Informanten sier seg enig i at det er mer behov for arealene her hvor det er aktive seterbruk, og sier at hvis det er flere setre som er i bruk ved siden av hverandre, også blir en ledig, da er det veldig greit at vi bruker det ledige arealet til beite, hvis det er passe oppdyrka. Er det en gammel setervoll er det greit å bare ha som beite i perioder. Spesielt på slutten av sesongen, når det er dårligere beiter.

Figur 9 Vestre Slidre, foto privat

4 Intervju Engerdal

4.1 Oppsummering fra intervju med seterbrukere i statsallmenning

Figur 10 Engerdal, foto privat

- **Bakgrunn/ kjennskap til dagens lovverk for seter i statsallmenning:**

To av informantene har erfaring med lovverket, fra fjellstyret og verv i landbruksorganisasjon, mens den øvrige informanten har noe kjennskap til lovverket. En av informantene opplyser at de har vært klar over 20-årsfristen og bevisst bevarte retten ved å ha dyr igjen på setra før den falt i det fri.

- **Status på landbruksdrift på gården og seter i dag:**

Den første informanten opplyser at de på gården driver med produksjon av melk og kjøtt, stort sett begge eierne på heltid. Det er 25 år siden de tok over gården og setra. De har to seterbruk,

den ene har falt i det fri og skal brukes til fritidsbolig, mens den andre er i aktiv bruk som beite.

Den andre informanten at det på hovedgården drives turisme i dag, mens melkekuene er flyttet fra tunet og til samdrift lenger bort i bygda. Det var opprinnelig to setre til hovedgården, ei sommerseter og ei høstseter. Den ene falt i det fri før 1967, mens på den andre setra leies husa ut på åremål til fritidsformål. «Det blir brukt til fritid, det er det det er og det det blir». Det er mange år siden det ble drevet tradisjonell drift med ysting der. Det var også mye slått på vollen. Planen var å sette inn melkemaske i 1967 da moren til nåværende eier kjøpte gården av sin mor, men dyra ville ikke bli med opp lenger, noe som gjorde seterdrifta vanskelig for deres del, og det ble ei anna tid, slik fikk de aldri fullført planene som var tenkt. Det ble slutten på den tradisjonelle seterdrifta der. De drev også på den tiden turisme på gården som tilleggsnæring, og økningen i reiselivet gjorde at de satset mer på det, og det ble ikke lenger interesse for slått og setervollene rundt setra.

Informanten understreker at «setra er jo vår, men vi eier jo i grunnen bare seterhusa i dag. Nå har vi ei hyggelig tomt, seterhusa står der». Og sier de tror de har festekontrakt, men er usikre på om det fortsatt står på festekontrakt, eller ble med ved overdragelsen av gården som eid seter, som ligger under gården.

Den tredje informanten eier gården i Engerdal, men bor ikke der selv. Det er annen familie som bor der. Dagens eier tok over gården i 2016. Tidligere var det melkeproduksjon og senere sauer på gården, men det er ikke landbruksdrift der i dag, og ikke driveplikt.

Opprinnelig hadde gården to setre, men da behovet endret seg ble den ene solgt ut, men dette er lenge siden, og i dag har gården kun ei seter, sier informanten. Den var i drift frem til ca. 2010. På setra drev de melkeproduksjon og produserte ulike melkeprodukter for salg og servering, i tillegg til litt turisme. Det har ikke vært noe spesiell drift på setra etter dette, og blir nå brukt til fritid, sier informanten. Det blir brukt litt i ferier både sommer og vinter, til jakt, i tillegg til at eierens foreldre er veldig glad i å være der da de har et tett følelsesmessig bånd til stedet. Det er nok i første omgang aktuelt å fortsette å bruke setra til fritid, det har noe med hvordan hverdagen har blitt, sier informanten. Sammenlignet med mange andre fritidsboliger uten strøm og vann, så er den veldig bra, og fullt funksjonell slik den er nå. Jeg tenker nok at det er aktuelt å fortsette og bruke den i den standen den er nå, sier informanten.

- **Standard på setra til eierne i dag:**

Hos den første informanten er seterhus nye og godt vedlikeholdt da alt ble bygd opp igjen i senere tid etter brann på 50-tallet. Standarden er enkel, uten strøm og innlagt vann og med utedo. De har ikke fjøs, men et uthus.

Den andre informanten opplyser at seterhusa er av enkel standard, med utedo, men at det er gjort tiltak og restaurering i senere tid. De har holdt husa vedlike men ikke bygd noe nytt eller på noe. I tillegg til seterhuset er det et stort, flott tømmerfjøs og noen små hus til.

På setra til den tredje informanten står det oppført ei hytte som ble satt opp på 70-tallet, men at de eier den i dag. I tillegg til seterhusa. Det er bevart den opprinnelige stilen, og vedlikeholdt. Gulvene og takene er blitt isolerte, slik at det er mulig å være der både sommer og vinter. Det er primitivt uten innlagt vann og strøm, men lagt inn solcellepanel og vann på sommeren. Seterhusene har noen endringer, for ivaretagelse og for å gjøre det mer brukervennlig, men husene som sto der opprinnelig er i hovedsak bevart, sier informanten.

Figur 11 Engerdal, foto privat

- **Hva legger de i begrepet at ei seter er «i bruk»:**

Informant en sier at ei seter er i bruk tolker jeg som at setra brukes aktivt i drifta som foregår på hovedbølet. Og etter min oppfatning må setervollen; de opprinnelige ressursene, brukes, og ikke bare husene, for at setra skal være i bruk, og da opprettholde seterrettighetene.

Informant to sier at før var det at det var tradisjonell drift på setrene, men i senere tid blir det mer brukt til fritid/rekreasjon - som også er viktig for livskvaliteten.

Informant tre: Det jeg først og fremst tenkte på med begrepet – at ei seter er «i bruk» var vel først og fremst at den blir brukt i landbruksøymed med dyrehold og/eller aktiv bruk av setervollen til beiting for egne dyr.

- **Ønske og motivasjon for å beholde setra:**

Den første informanten sier de har noen som skal ta over gården om kort tid, og tror det er ønske for neste generasjon om å fortsette drift på setra, og bruke det på samme viset som i dag videre en stund også. Men legger til at dette ikke er av økonomiske årsaker, men for å bevare kulturlandskapet og tradisjonen. Og det er også motivasjonen til at de driver i dag. Også at turister syntes det er koselig med dyr og seterliv. En annen motivasjonsfaktor for de er at det er et veldig fint sted å være. Dyra må ha oppsyn, så det blir naturlig å bruke det til fritid i tillegg til dyreholdet.

Den andre informanten sier at det nok fortsatt er interesse for å beholde setra, og at det nok fortsatt blir utleie der, men er usikker på hvor mye det vil bli investert på i fremtiden. Siden det er lenge siden de begynte med utleie der, har ikke dagens eiere det følelsesmessige forholdet og minner fra stedet. Det er en del av turismen på bruket, og ligger attraktivt til nært elva, fiskevann og jaktterreng. Så det handler om økonomi, og nyttegjøre seg det en har, det har jo ingen hensikt at det bare skal stå der, sier informanten.

Den tredje informanten sier deres motivasjon for å bevare setra sånn situasjonen deres er i dag, er å ha det til fritidsbruk. Men sier det er vanskelig å si hva neste generasjon vil gjøre, om de vil ta over gården, og eventuelt ta opp igjen noe drift, eller om de også vil bruke det til fritid. Informanten tror dette avhenger av hvordan tida blir og hvilke muligheter landbruket gir, og at forutsigbarhet nok er vesentlig om en skal over igjen på landbruksdrift, slik at en hvert fall har noe utbytte av det, om ikke annet sammen med en annen jobb. Om setra i så fall vil være aktuell å bruke aktivt igjen vil nok avhenge av type drift på gården. Beite til kjøttproduksjon er en mulighet. Helhetlig så vil jeg nok si at det er ønskelig å bevare

seterretten. Jeg tenker nok mer inn mot turisme/ fritid, men om det skulle komme noen i en senere generasjon som ønsker å drive landbruksdrift, så har man muligheten, sier informanten. Det tror jeg kan være lurt å beholde seterretten i hevd i den grad en klarer det, da jeg tror dette kan føre til at det blir gjort mer på setra da man får mer «eierforhold». Om ingen har en type «eierforhold» til det tror jeg hvert fall det blir nedprioritert, legger informanten til.

Figur 12 Engerdal, foto privat

- **Beskrivelse av aktiviteten på setrene rundt deres seter (aktiv drift/ bruk til fritid/ lite bruk):**

Første informant ser ikke for seg setrene rundt deres blir setre med seterrettigheter/ aktiv drift igjen. Det er få med aktiv drift og en del bruker de til fritid. De tror noen har falt i det fri, mens noen er det uvisst status på. Og sier også at det nok er litt forskjellig hvorvidt noen bruker setra aktivt innimellom for å beholde bruksretten, at det nok er ettersom hva de har av kjennskap til lovverket og hva som godkjennes som «i bruk» av fjellstyret, hvor liberale de er.

Informanten forteller at det på en naboseter kom nye eiere på gårdsbruket, som trodde de hadde kjøpt en gård med seter de kunne bruke til fritid, men da de la inn søknad om endringer, så viste det seg at setra hadde falt i det fri, noe de ikke var klar over. Setra var dårlig vedlikeholdt og dette satte begrensninger, noe som gjorde at det ikke ble så luksuriøst som de hadde tenkt, og byggingen ble satt på vent, og setra brukes ikke. Informanten legger til at det virker som det er flere som ikke har kjennskap til lovverket, at de ikke eier grunnen, og at retten kan falle bort. Og at dette er en kombinasjon av dårlig opplysning og at folk ikke setter seg ikke inn i lovverket selv. Det er frustrerende for mange å få vite at de ikke har rettigheter lenger, og mener bedre informasjon kunne vært en god plan for at folk skal bli klar over lovverket.

Informant nummer to sier at setrene i statsallmenninga i Engerdal stort sett blir brukt til fritid. Det er ikke mange setre rundt vår, det er ikke typiske setergrender i området her. Usikker på om det var mer før, folk hadde jo setre, men tror de lå spredt. Uansett er det mye som har endret seg.

Den tredje informanten i området sier at allerede nå ser en at det vokser gradvis igjen rundt setra, og at de merker forskjellen fra da det var dyr der. «Kulturlandskapet så helt annerledes ut når det var aktivt bruk», og det blir færre og færre i setergrenda. Opprinnelig var det 14 setre i grenda. De siste med aktiv drift i grenda var hos setra til informanten og en nabo til. Det er ingen i grenda som bruker arealene på setra til landbruk i dag, dette gjelder også for seter hvor hovedgården driver aktivt landbruk. Arealene i grenda brukes ikke til innhøsting heller, kun til fritid. De fleste setrene er i fra opprinnelig byggetid, og de fleste seterhusa står nok der, men har blitt restaurert og gjort noe med, men bevart den opprinnelige stilen. To setre forfalt, men ble satt opp igjen.

- **Tanker om behovet for seter i dagens samfunn, og tanker om dette vil avhenge av størrelsen på gårdsbrukene:**

Den første informanten mener at behovet for seter hvert fall ikke øker, og at det ikke står noen i kø og vil ta over, slik at det nok er mange setre som vil komme til å falle i det fri. «Hvert fall ikke herover», og sier at utmarka her ikke har de beste beiteressursene. I statsallmenninga i Engerdal sier informanten det ikke er mange som setrer aktivt lenger, og at det kanskje er en eller to til med dyr i tillegg til dem. «Det blir få igjen. Det er små setre, små voller å slå, så det er ikke mye ressurser å hente ved å bruke gresset der heller, i den store sammenheng. Det blir heller for å holde på seterretten. Brukes mest utmarksbeite». Og sier at setring ikke har den samme betydningen som den hadde for 50-100 år siden. De sier også at de tror det er en større berikelse for grenda at de er på setra med dyr enn en ressurs for dem. Og at størrelsen på gårdsbrukene nok har en sammenheng med hvor viktig setra er som ressurs. Og sier det var viktig med setring frem til 1961. Det var større ressurs i utmarka før enn nå. Størrelsen på drifta øker, mens ressursene på setra er de samme. Det er ikke mye uutnyttede ressurser i utmarka som kan brukes med vår drift, sier informanten.

Den andre informanten sier at beitet var viktig før, men mener at funksjonen ikke er like aktuell i dag, og sier at det nesten ikke er gårdsbruk igjen i kommunen, men at det er mye dyrka jord som står og visner og ikke blir brukt. Det er en annerledes tid, mindre gårdsbruk, ikke alle vil ta over, og det er mindre drift. Behovet er ikke tilstede for deres gårdsbruk. Informanten nevner også rovdyr, og spredt dyrkamark i området som faktorer til at det ikke blir drevet landbruksdrift. Men at det har blitt startet med andre produksjonstyper som hjort i området, som er fint, men tror derfor ikke seterbruken kommer tilbake, hvert fall ikke den tradisjonelle. Informanten er usikker på hvor aktuelt det er for de som har startet annen drift å bruke setrene i drifta. «Dette vil nok variere etter hvordan setrene er, hvordan de har blitt brukt, hvilket forhold eierne har til setrene og hva slags drift man driver med». Men sier at begrepet «i bruk» jo nå har blitt utvidet, «som er mer i tiden».

I spørsmål om hvor sannsynlig det er for at det behovet man hadde tidligere kommer tilbake sier den andre informanten «jeg tror ikke den tiden kommer tilbake, at setrene blir brukt som dem ble brukt, det blir brukt til helt andre ting, og, hvert fall her oppe, brukt til fritid».

Informanten tror også setra har mindre betydning for drifta jo større den blir, slik det var tenkt før, men at det er lite økonomi i det uansett, og at det nok for mange handler mer om å holde det i hevd av følelsesmessige årsaker, mens andre ikke har det og vil leie ut eller la det stå, og at det har litt med tida å gjøre.

Den tredje informanten sier at hvis en tenker isolert i området rundt dem, så er det nok ikke det behovet for seter nå i forhold til landbruksdrift. Og at det behovet har avtatt litt.

Informanten sier at det kan være et behov for enkelte, og forteller om eksempel på en aktiv gårdbruker som har seter i nærheten av der de har seter, men at den ikke brukes aktivt slik det er i dag, men brukes til fritidsformål. Informanten mener det også er en problemstilling i området at folk beholder tomt hovedbruk for å beholde setra, og at det er tilfeller hvor folk har ønsket å fradele setra for å bruke selv til fritid. Og sier at det også for vedkommende kunne vært mest aktuelt å bruke setra, siden setra ikke blir benyttet til drifta på gården, informanten har vanlig enebolig og jobb annet sted enn der gården ligger. Informanten understreker også at dette henger og bør henge sammen med landbrukspolitikken som føres i regionen.

Informanten sier det er få som driver landbruk rundt hovedgården. Det er overskudd på arealer, og de blir ikke leid ut. Dette var annerledes før når det var flere som drev med drift på gårdene. Setra ble også kjøpt på starten av 1900-tallet av informantens oldefar. På den tiden var det stor kamp om setrene. Det var mye bra beite og gunstig for mange, bla. For sauehold.

- **Eksempler på at andre med behov har fått tilgang til seter:**

Ingen av informantene har kjennskap til dette, og den ene legger til at det nok har «den enkle årsak at antall brukere med behov for seter slett ikke øker»

4.2 Oppsummering intervju med Fjellstyret og Statskog i Engerdal

- **Hovedtrekk i bruken av seter:**

Statsallmenningen i Engerdal skiller seg litt fra en del andre statsallmenninger ved at her er det mange som bor i statsallmenningen, i motsetning til andre steder. Ca. 18/1900 km² statsallmenning i Engerdal, ca. 85% av kommunen.

Aktive seterbruk i Engerdal har gått ned veldig, bekrefter begge. Bruksrettene blir ikke brukt i samme grad som for 50 år siden. En utvikling som er ganske lik i flere nabokommuner, utenom nordover (Nord-Østerdal ganske aktive i landbruket) mange bruk som ikke er i drift lenger.

Tradisjon i området var kombinasjonsbruk med både dyr og skogsbruk ved siden av, men ikke så mange dyr før som en må ha nå for å få til et årsverk. Driftsformen har endret seg, det er ikke like praktisk å utnytte beite, da det er flere dyr på gårdene nå enn før. Ikke mange setre hvor det er attraktivt beite på vollen uansett, noen har nydyrking, men ellers var det utmarksbeite som hadde verdi.

Det meste blir brukt til fritidsbruk. Det er en god del som har leid ut opp gjennom og tjent penger på det, og det kan være kombinasjon i dag og. Tror ikke det er mange som bevisst bruker det noen år for å beholde det aktivt, få tilfeller eventuelt. Erfaringsmessig har folk lite kunnskap om lovverket, og det er ikke rart, for det er ikke så enkelt. Stort sett brukes bygningene sånn de er og har vært.

- **Utviklingstrekk i landbruket og behovet for seter**

Utviklinga er nedgang i landbruket. Setrene er i dag mer fritidseiendommer enn de er noe annet. Tror ikke at det er noen som driver tradisjonelt med melkeproduksjon som før i tida, men noen som utnytter foret som beite, eller høster, her i området. Men det er ikke mange, sier de begge. Mange av setrene er gamle og uten strøm, så vanskelig å bruke, ikke moderne nok hvis en er avhengig av strøm til for eksempel melkeproduksjon. Må investeres en del om en skal bruke til annet enn beite, og melkeproduksjon igjen. Ikke der folk har investert, så uansett mye gamle hus stående i dag. I de tilfellene hvor det ikke er behov til drift, så blir de

enten forfalt, eller flyttet og brukt til fritid, det skjer i de fleste tilfeller. Det er en naturlig konsekvens av utviklinga i landbruket, sier de. Bruken handler om mer enn hvordan lovverket er, det handler om hvordan landbruket har utvikla seg.

Det er sikkert tilfeller der både gården og setra blir brukt til fritid, men kommer ikke på noen konkrete tilfeller. Tror de fleste brukene er bebodd, men ikke i drift. Noen henvendelser om salg av seter, og forklart at det ikke er mulig, må selges sammen med hovedbruket.

Det er noen samdrifter i området, både små og store. Dem som driver i Engerdal nå er større enn dem som drev for 10 år siden. Gjennomsnittsstørrelsen er større, men det henger sammen med utviklinga. Før kunne de leve av gårdene og småbrukene begge to, men det har endret seg. Nå må helst gjerne den ene ha en jobb utenom. Få i Engerdal som bare livnærer seg av gården, og noen driver større enn andre, noen gjør det bedre enn andre. Setra har mindre betydning og man merker mindre aktivitet på setrene. Som også henger sammen med utviklinga i landbruket.

Generell nedgang i søknader (inngjerding beite, tilleggsjord) på de 25 åra informant har vært i jobb i Statskog. Det er få saker. Kun noen få søknader på endring av seter. Situasjonen som er i dag er ulik den som var for 50 år siden, og 50 år frem i tid. Dette handler ikke om et formelt problem, men at det ikke er gode tider, og ikke stort behov for det, men man vet jo ikke om dette behovet eventuelt dukker opp igjen senere.

De mottar mest søknader på vedlikehold, eller bruk av seteren til fritid ved opphør av landbrukseiendom, godkjent festekontrakt for fritid for seterhusa. Sikkert mer og mer av det, antar Statskog, at det går over til vanlig feste. Det som er mest aktuelt her.

- **Etterspørsel etter seter i dag, og i hvilken grad setre falt i det fri overføres til nye brukere med behov.**

I området foretok forvaltningen en seterregistrering for snart 20 år siden (viser til oppgitt liste). Men i løpet av de 20 åra kan det jo tenkes at det er en del retter som har falt bort. Fjellstyret skal foreta en registrering hvert 10 år, men opplyser at dette er mye jobb. Det er nok behov for gjennomgang siden sist registrering, men dette er veldig ressurskrevende, sier Statskog. Det er ingen etterspørsel, eller lange køer på folk som ønsker seter, så det har ikke hastet sånn sett. Derfor er det andre problemstillinger som haster mer å jobbe med hos forvaltningen.

I 2017 ble det utvist ei ny seter, ei hadde falt i det fri, eierbytte, vedtak på ny utvisning på seter. Ellers under fem slike nye utvisninger på nesten 30 år. Lite ny utvisning på det som har falt i det fri og helt nye. Det er plass til alle, sier informant fra Statskog. Og understreker dette med tilhørighet, og at folk føler de eier det. Ikke alltid folk er klar over regelverket. Mange tror de eier setrene, og har kanskje ikke søkt i det hele tatt, og så viser det seg at setra var falt i det fri, og at det da tar mange år å fjerne det igjen.

Mange setre her som har falt i det fri har fått utstedt erklæring om avgiftsfritt feste til å ha seterhusa stående, så lenge de har en gård å knytte det opp til. Men det er sikkert mange setre etter forrige registrering som har falt i det fri, men som det ikke er gjort noe med enda. Er nok også tilfeller hvor fjellstyret har fattet vedtak om at setra har falt i det fri, men vi i Statskog ikke har vært flinke nok til å følge opp med erklæring.

5 Avsluttende refleksjoner og konklusjon

Jeg vil her ta for meg delproblemstillingene jeg satte meg, og besvare disse opp mot funnen jeg har gjort i intervjuene med seterbrukere og fjellstyrer, som en del av å belyse hovedproblemstillingen i en konklusjon ut fra funnene jeg har gjort.

- **Hvordan brukes bruksretten til seter i dag jf. seterforskriften §9?**

Fire av seks informanter opplyste at setra er i aktiv bruk jf. § 9 i seterforskriften. Tre bruker setra til melkeproduksjon, med utnyttelse av fôrressursene, eller med kjøttproduksjon i tillegg. Den øvrige setra bruker den til ammeku og kjøttproduksjon. Dette viser at halvparten av informantene fortsatt bruker setra til melkeproduksjon, som tidligere ble ansett som den tradisjonelle drifta. Disse fire brukerne har alle dyrehold både på hovedgården og på setra, og utnytter ressursene der selv.

Av de to andre informantene har den ene setra hatt aktiv bruk frem til 2010, men har ikke aktivt bruk i dag, og bruker den selv til fritidsformål. Den har sånn sett heller ikke falt i det fri. Den andre informanten opplyser at setra som lå til gården nå har falt i det fri, og brukes i dag til fritid og utleie.

I Vestre Slidre har alle brukerne i dag aktiv drift, men alle gårdbrukerne har tilleggsjobber eller tilleggsnæring ved siden av landbruksdrifta. Dette viser at selv de som driver aktivt ikke kan kun livnære seg av landbruksdrifta.

På spørsmål på hvordan bruken er på setrene ellers i statsallmenningen, er de fleste både i Vestre Slidre og Engerdal av oppfatning av at det er lite aktiv bruk, og at ressursene ikke utnyttes. Eller at det er aktiv drift, men at det leies inn arbeidskraft, og derfor er lite folk på setrene. Men enkelte mener også at det er mange aktive setre i Vestre Slidre, og at dette går i bølgedaler. Det er en del som bruker de til fritid, men at dette også er begrenset ut ifra standarden på setrene. Det kan virke som det er flere som bruker setra til fritid i Engerdal enn i Vestre Slidre ut ifra informantenes perspektiv, men at enkelte nok kan ha setra «i bruk» noen år for å bevare retten. Generelt er informantene av oppfatning at det er mange setre som står tomme og forfaller, blant annet fordi drifta på eiendommen retten ligger til er lagt ned. Enkelte påpeker at det er mer beiteressurser som kan utnyttes.

- **Hva legger informantene i begrepet at ei seter er «i bruk» jf. Seterforskriften §9?**

Blant svarene på hva informantene legger i at ei seter er «i bruk» er det noe ulike oppfatninger av hva begrepet innebærer. Noen legger vekt på at det er dyrehold, og noen oppgir i tillegg at dette innebærer utnyttelse av ressursene på setervollen. Det er kun en informant som spesifikt nevner at salg av avlingene på setervollen ligger i begrepet, og en som nevner at setra må brukes aktivt i drifta på hovedgården. En informant oppgir fritidsformål som en bruksform i nyere tid.

Jeg vil nevne at spørsmålet kan ha blitt misforstått, og at enkelte forbinder dette med hva det brukes til. Likevel er det nok også mange som ikke er klar over innholdet av dagens lovverk, og at begrepet har blitt utvidet i senere tid. Dette vil også kunne påvirke svarene på hvordan aktiviteten på setre i statsallmenningene er, og at flere setre enn mange tror går under det loven betegner som «i bruk». Det kan også si noe om svarene på behovet for seter blant informantene og de øvrige i statsallmenningen, da nettopp slått til eget bruk eller salg kan være et viktig behov, og kanskje er det mest aktuelle behovet i landbruket i dag.

Jeg tror at beiteressursene til eget bruk eller salg kanskje er det største behovet i statsallmenningene i dag. Sånn sett er det en mulighet for at det er større behov for og bruk av seter enn det informantene mener ut i fra svarene om hva som ligger i begrepet at ei seter er «i bruk». Helhetsbildet virker uansett til å peke i retning av at landbruket er i nedgang og at seterressursene ikke lenger har samme betydning som tidligere, både som følge av økonomisk utbytte av disse, og strukturen i landbruket.

Terskelen for at en seter skal regnes for å være «i bruk» har blitt lavere etter at seterforskriften ble endret i 2014. Dette mener jeg er positivt for å utnytte ressursene, og imøtekomme jordbrukseiendommenes behov etter de endringene som skjer i samfunnet og landbruket, og er i tråd med det jeg anser som «tid og tilhøva».

At det er lite kjennskap til innholdet i dagens lovverk blant seterbrukere kan vises ut ifra svarene, og flere seterbrukere har også bekreftet dette, og ser det som en utfordring. Noen informanter opplyser også at flere tror de eier seteren med grunnen, og er ikke klar over at denne kan falle i det fri, som i seg selv er oppsiktsvekkende. Samtidig har noen av informantene kjennskap til lovverket, og en nevner at de bevisst har bevart setra «i bruk». I tillegg til at flere er usikre på hva statusen er for deres seter, eller er usikre på lovverket. Jeg mener det derfor bør satses mer på opplysning av lovverket blant de med bruksrett i

statsallmenninger, for at forvaltningen skal fungere bedre og etter slik loven legger opp til at det skal foregå.

- **Hva er motivasjonen, behovet og ønskene for bruk av bruksretten i dag og fremover?**

Alle informantene knytter arv, tradisjoner og følelser til setra, og for de fleste er dette også motivasjon og en faktor på ønsket om å beholde setra. Det er likevel litt ulikt hva informantene opplyser i bruk av setra i dag, og hvordan de ser for seg at denne vil bli brukt i fremtiden. Fem av seks bruker setra selv i dag, en av disse kun til fritidsformål. En av de fire som aktivt driver setra i dag, ser ikke for seg at denne vil være i drift av den neste generasjonen. Selv om alle informantene har sterke følelser til setra, er det altså kun tre av de seks som ser for seg at setra vil bli brukt aktivt i drifta videre. Resten ser for seg bruk til fritid eller utleie. Men to av de utelukker heller ikke at det kan bli drift i fremtiden, men at dette avhenger av interessen blant neste generasjon, og mulighetene i landbruket, og at det sånn sett er av interesse å bevare bruksretten.

Ut ifra intervjuene og mine vurderinger vurderer jeg det derfor dithen at det er andre årsaker enn de følelsesmessige båndene til setra at disse ikke er i drift i dag, eller vil være det videre. Av de som ikke bruker setra aktivt i dag er årsakene endringer i landbruket og på eiendommen retten ligger til og andre jobber/ tilleggsnæringer, mens for brukeren som ikke ser for seg at de kommer til å fortsette med aktiv drift på setra er årsaken i hovedsak lite lønnsomhet ut ifra innsatsen det koster, og andre tilleggsnæringer som gir mer lønnsomhet, og at det er andre yrker som er mer attraktive for kommende generasjon. I tillegg er det en faktor at det er lite setermiljø igjen rundt setra de driver. Det at setra betyr mye er en motivasjon for å beholde den, og kanskje sånn sett ønskelig at det var mer attraktivt å drive setra videre. Men setra er en viktig ressurs for gården sånn den drives i dag, og gjør drifta lettere om sommeren, men de ser likevel ikke for seg at dette vil være nok i fremtiden, og at behovet vil endres som følge av landbruksdrifta på eiendommen retten ligger til, eventuelt at det blir lite lønnsomt å drive setra aktivt, blant annet som følge av andre jobber og tilleggsnæring.

Samtidig er det også tre av seks informanter som ser for seg at setra vil være i aktiv bruk videre. For disse nevnes faktorer som at setra er en viktig ressurs og del av drifta på gården, en forutsetning for å kunne drive, og orke å drive landbruk om sommeren, da setra kan kombineres med fritidsformål. Det nevnes trivsel, og gode beiteressurser, og ser at de ser verdien i tradisjonen av å drive seter, og holde kulturlandskapet vedlike. For enkelte er disse

faktorene viktigere enn de økonomiske. Men at de ser på det som en viktig ressurs som man bør utnytte seg av, og at det å holde retten «i hevd» føles riktig når man har denne retten.

- **Hvordan er etterspørselen på seter i statsallmenningene?**

Vestre Slidre er et område med fortsatt en god del aktiv setring og miljø for det, og mye dyrka arealer i statsallmenningen. Likevel går antall seterbruk ned, og det ser ut til at endringer og bruksrasjonalisering i landbruket gjør at seterbrukene ikke lenger har den betydningen den hadde før, og det ikke er den store etterspørselen på disse. Fjellstyret mener likevel det stort sett er sånn at de som har seter i dag bruker den ønsker å beholde den i bruk. Det er derimot størst interesse på jordstykkene, slik at det blir større arealer å utnytte ressursene av. Fjellstyret sier også at det er en del som bruker og ønsker å bruke det til fritid, og at de ser tilfeller av bruksrasjonalisering på hovedgården, og at setra blir brukt til fritid.

I Engerdal er klima, landskap og landbruket annerledes, og det har også her skjedd en drastisk nedgang i landbruket og aktive seterbruk. Dette skyldes både endring i driftsform i landbruket med større enheter, og det er mindre praktisk å utnytte beitet med flere dyr, og at det er lite attraktivt beite på setervollene i området. Selv om noen utnytter beitet, blir det meste brukt til fritidsbruk, eller forfaller. Dette handler om utviklinga i landbruket, og at mange gårder ikke er i drift. Det er få som lever kun av gården. Behovet for seter beskrives som minimalt, eller fraværende, og at det er lite etterspørsel etter seter. Disse har mindre betydning i dag, og har mindre aktivitet.

Begge fjellstyrene oppfatter at etterspørselen av seter har gått ned, dette både i et område hvor det fortsatt er en del aktiv setring, og i et område hvor det ikke lenger er det. Dette vil kunne gi en indikasjon på at behovet for seter i landbruket i dag går nedover.

- **Hvordan fungerer seterregistreringen for fjellstyrene? i hvilken grad blir setre falt i det fri overført til nye brukere?**

Ved seter falt i det fri jf. § 22 i fjellova og seterforskriften § 12 kan seter overføres til andre med rett til seter jf. § 20 i fjellova eller jordbrukere med behov som ikke har slik rett jf. § 21. Ved bortfall av seterrett jf. § 16 i seterforskriften kan seter utvises til eiendom som trenger seter jf. § 6 i seterforskriften.

Det skal etter seterforskriftens § 9 minst hvert 10.år foretas en registrering av bruken på utviste setre, og føres i seterregisteret. Skjer dette i dag? For at overføring skal kunne skje til andre med behov må det slik jeg ser det skje en aktiv registrering. Spørsmålet videre er om dette vil ha noe påvirkning på at det kommer nye seterbrukere.

Begge de intervjuede fjellstyrene opplyser at dette er svært ressurskrevende, og derfor blir dette stort sett gjort fortløpende som saker dukker opp. I Engerdal opplyses det også at behovet anses så lite at det er andre oppgaver som prioriteres før denne. At dagens seterregister er lite oppdatert fikk jeg selv erfare sa jeg skulle finne et utvalg av informanter. Lite oppdatert seterregister gjør at det er vanskelig å si eksakt hvor mange setre som er i aktiv drift i dag, og at flere kan ha falt i det fri uten at dette er registrert.

Jeg ser tydelig at denne bestemmelsen er utfordrende å gjennomføre, og min oppfatning er at denne burde revurderes eller endres. En mulig løsning er at seterbrukerne selv må rapportere og dokumentere bruken for at setra skal anses som «i bruk», videre at ved unnlattelse av dette vil setra falle i det etter en sammenhengende periode på 20 år jf. § 22 i fjellova.

Etter dagens lovverk ligger det også til grunn at rett til seter kan tas i bruk av andre med slik rett i statsallmenningen eller andre jordbrukere med behov, jf. §§ 21 og 22 i fjellova. Hvis noen mister retten, eller ikke lenger har behov for seter, kan altså denne overføres til andre med behov. Hverken i Vestre Slidre eller Engerdal syntes dette å skje ofte i fjellstyrene. Seterbrukerne virker stort sett ikke til å ha kjennskap til overføring av seter til nye brukere, utenom i Vestre Slidre hvor det er kjennskap til et tilfelle, men at det er noen tilfeller av at setervollene blir overført til andre og utnyttet. Jeg vurderer dermed det sånn at overføring av seter skjer i liten grad, selv om lovverket legger opp til det. Hvorfor dette ikke skjer anser jeg å være enten fordi det er lite behov for det, eller at disse ikke gjøres tilgjengelige som følge av manglende oppdatering av seterregisteret.

Det er vanskelig å si om et mer oppdatert seterregister vil ha noe betydning for bruken av setrene, og om dette vil kunne føre til at flere med slik rett i statsallmenningen, eller andre jordbrukere med behov jf. §§ 20 og 21 i fjellova, tar i bruk seter for aktivt bruk. Det kan jo tenkes at muligheten for at flere setre ville blitt overført er tilstede. Men det syntes i det helhetlige bildet ikke å være det som forhindrer aktiv drift på seterbrukene, men at dette en følge av endringer og nedgang i landbruket. Men gir en indikasjon på at systemet ikke fungerer slik loven er ment.

- **Er det ulike oppfatninger av dagens situasjon mellom fjellstyrene og de med seter? Er det ulikheter mellom de ulike statsallmenningene?**

Vestre Slidre oppfattes som et område med aktivt landbruk både av fjellstyret og informantene. Bruken av setrene her er nok av litt ulik oppfatning mellom fjellstyret og brukerne, hvor fjellstyret mener det er mer aktivt bruk enn flertallet av informantene. Men det syntes og være ganske samsvar i at landbruket endres med større enheter, og at antallet seterbruk går ned.

I Engerdal syntes oppfatningen både i bruken av setrene og nedgangen i landbruket og være i samsvar mellom fjellstyret/ Statskog og informantene. Her er det også endring i landbruket med større enheter, samtidig som det er færre, og ikke mange som driver landbruk lenger. Antall aktive seterbruk går ned, og det er i hovedsak fritid setrene brukes til der i dag.

De to statsallmenningene er ulike med tanke på at Vestre Slidre er et område med mer aktivt landbruk enn Engerdal. Dette syntes også i antall aktive seterbruk, selv om det ser ut til at det i begge områdene er en nedgang i aktive seterbruk, og flere som bruker disse til fritid i begge områdene. Likevel er det flere som driver aktiv setring i Vestre Slidre. Av informantene jeg snakket med var det også flere som drev aktivt seterbruk i Vestre Slidre, enn i Engerdal. Til tross for det syntes jeg det var noe overraskende at forskjellene likevel ikke var større i dag. Da det i dag var en som fortsatt drev aktivt seterbruk i Engerdal, og en seter det inntil i senere år hadde vært aktivt bruk. Og det i Vestre Slidre var en bruker som antok at den aktive driften vil komme til å avta om noen år, og det også var en bruker til her som mente det var lite aktivitet på setrene der.

Oppsummert ser det ut til å være en generell nedgang i den aktive bruken av seter, antall seterbruk og etterspørselen på disse i begge områdene, selv om Vestre Slidre har flere aktive seterbruk i dag. I begge områdene har informantene sterke følelsesmessige bånd til setra, og et ønske om å bevare denne på ulikt vis.

«Er dagens behov for seter i statsallmenning i samsvar med grunntanken i lovverket for statsallmenninger? Ett komparativt studie av to områder med statsallmenning»

Grunntanken i lovverket er at bruksrett som er knyttet til en jordbrukseiendom bare kan utnyttes som en del av drifta på eiendommen som jordbruk, og så lenge den blir drevet til jordbruk jf. § 2 i fjellova og rundskrivet fra Landbruks- og matdepartementet (Landbruks- og matdepartementet, 2016 s.4)

Blir gårdsdriften nedlagt og ikke lenger brukt til jordbruk, eller kan anses som en jordbruksenhet faller retten bort jf. § 2 og § 22 i fjellova, og § 16 i seterforskriften. Rett til seter kan også falle bort hvis den i en sammenhengende periode på 20 år ikke har vært i bruk som seter, jf. § 22 i fjellova. Retten skal utnyttes rasjonelt og det som er «naturleg etter tida og tilhøva», jf. § 2 i fjellova, men vilkårene for hva som ligger i at ei seter er «i bruk» reguleres i seterforskriftens § 9 og merknadene i rundskrivet (Landbruks- og matdepartementet, 2016 s. 6 og 7).

Av oppgavens omfang, har jeg ikke undersøkt behovet for seter hos de som ikke allerede har seter eller slik rett i dag. Jeg vil derfor drøfte og konkludere ut ifra statsallmenningene slik de er i dag, med det behovet som framstår her blant de som har slik rett i dag. Som vist til er det lite oppdaterte seterregistre over bruken, så det er vanskelig å si hva bruken og dermed behovet til alle med seter i Vestre Slidre og Engerdal er. Jeg tar derfor utgangspunkt i det behovet jeg har konkludert med at fjellstyrene ser i statsallmenningene ut ifra informasjonen som er oppgitt, og det behovet jeg anser at informantene ser i statsallmenningene.

Det er ikke ett svar på hva behovet for seter i statsallmenningene er i dag. Slik jeg konkluderer det er fjellstyret i Vestre Slidres syn at behovet for seter blant seterbrukere der er aktiv drift som en del av landbruksdrifta som er i samsvar med seterforskriften § 9 og fjellova § 2. Samtidig som det også er noen som ønsker å bruke det til fritid, dette er derimot ikke i samsvar med det som kan regnes som «i bruk» etter seterforskriften § 9 eller fjellova § 2. Det ble også i fjellstyret her nevnt at antall seterbruk går ned, da det ikke er seterbrukene i seg selv, men jorda det er mest behov for. Noe som kan indikere at dagens behov for seter ikke er i samsvar med grunntanken i lovverket.

Blant informantene i Vestre Slidre ser behovet deres sånn det er i dag ut til å være aktiv drift jf. § 9 i seterforskriften og § 2 i fjellova. Men av en av de kan det være mest aktuelt å bruke setra til fritid eller utleie i fremtiden, noe som ikke er i samsvar med § 9 i seterforskriften og § 2 i fjellova. Det er også noe delt syn blant informantene i hvilket behov de andre med seter i

Vestre Slidre har for seter. En mener dette er i samsvar med lovverket, mens de to andre gir, sånn jeg ser det, uttrykk for at det generelt ikke er mye aktiv drift og dermed behov for seteren i samsvar med seterforskriften § 9 og fjellova § 2. Men også her kan det være at svarene på hva informantene legger begrepet at ei seter er «i bruk» gjør at behovet er større og mer i samsvar med lovverket enn inntrykket jeg har fått gjennom intervjuene.

I Engerdal er det etter min vurdering mer overensstemmelse mellom fjellstyret, Statskog og informantene i synet på dagens bruk av setrene og behovet for disse. Selv om en informant i dag bruker og ser for seg å videre bruke seteren aktivt i landbruksdrifta, som er i samsvar med lovverket, og en bruker er usikker på om det vil bli aktuelt for senere generasjon å gjenoppta aktiv drift, er det ikke aktiv drift der i dag jf. § 9 i seterforskriften og § 2 i fjellova. Selv om denne heller ikke har falt i det fri jf. § 22 i fjellova. Behovet for seter der i dag vurderer jeg derfor dit at ikke er i samsvar med grunntanken i lovverket. I det store og hele er vurderingen min at det er lite aktiv seterdrift i Engerdal og at behovet for seter der ikke er i samsvar med grunntanken i lovverket, det syntes også å være informantenes hovedsakelige oppfatning.

Likevel er det et stort engasjement og følelsesladet ønske om å bevare seterkulturen blant de intervjuede. Og personlig mener jeg at det bør være et mål om å ivareta dette best mulig videre på tross av dagens situasjon.

Konklusjon

Som drøftet over er konklusjonen om dagens behov for seter i statsallmenning er i samsvar med grunntanken i lovverket for statsallmenninger nyansert. Det ser ut til at informantene i Vestre Slidres behov for seter i dag i hovedsak er i samsvar med grunntanken i lovverket. Men at synet på om behovet for seter i dag i statsallmenningen generelt er i samsvar med grunntanken i lovverket er noe delt blant fjellstyret og informantene.

Mitt syn er at det generelle behovet i dag for seter i statsallmenning ikke er i samsvar med grunntanken i lovverket i Engerdal. Sånn sett er min konklusjon noe forskjellig fra de to områdene. Selv om det helhetlig syntes å se ut til å gå i retning av at dagens behov for seter ikke er i samsvar med grunntanken i lovverket, er behovet likevel mer i samsvar med grunntanken i lovverket i Vestre Slidre enn i Engerdal.

Referanser

Lover

Lov om utnytting av rettar og lunnende m.m. i statsallmenningane (fjelleva), 06.06.1975 nr. 31, Landbruks- og matdepartementet.

Lov om skogsdrift m.v. i statsallmenningene (statsallmenningsloven), 19.06.1992 nr. 60, Landbruks- og matdepartementet.

Forskrift

Forskrift om seter og tilleggsjord m.m. i statsallmenning, 22.06.1984 nr. 1302, sist endret FOR-2014-09-22-1223, Landbruks- og matdepartementet.

Rundskriv fra Landbruks- og matdepartementet- M-2016-1, 14.01.2016, Landbruks- og matdepartementet

Bøker

Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode, Asbjørn Johannessen, Per Arne Tufte, Line Christoffersen, 5. utgave, Oslo 2016, Abstrakt forlag.

Nettsider:

Regjeringen.no, 2015, Lovutvalg skal gjennomgå fjelloven og statsallmenningsloven

Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/lovutvalg-skal-gjennomga-fjelleva-og-statsallmenningsloven/id2462846/> (hentet 28.02.17)

Regjeringen.no, 2016, Statsallmenningsutvalet har starta arbeidet

Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsallmenningsutvalet-har-starta-arbeidet/id2500794/> (hentet 28.02.17)

Regjeringen.no, 2018, NOU 2018: 11, Ny fjellov

Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-11/id2605120/>

(hentet 10.10.18)

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, 2010, Mal for intervjuguide, individuelt intervju.

Tilgjengelighet fra:

<https://www.tolkeportalen.no/no/brukerundersokelser/Verktoy/Eksempeldel-2/>

(hentet 18.01.2017)

Vedlegg

Informasjon til informantene før intervju:

- Hvilken institusjon som er behandlingsansvarlig og student og veileders kontaktopplysninger
- Prosjektets formål, hvilke opplysninger som samles inn og hva opplysningene skal brukes til
- Hvilke metoder som vil bli benyttet
- Hvem som vil ha tilgang på opplysningene, og at opplysningene vil bli behandlet konfidensielt
- At det er frivillig å delta og at man kan trekke seg så lenge studien pågår uten at man må oppgi grunn
- Når personopplysningene senest anonymiseres og om enkeltpersoner vil gjenkjennes i publikasjoner

Det oppgis at personopplysninger skal publiseres (gjelder ikke for utvalget med seterrett). Personvernombudet legger til grunn at det foreligger eksplisitt samtykke fra den enkelte til dette. Vi anbefaler at deltakerne gis anledning til å lese igjennom egne opplysninger og godkjenne disse før publisering.

<p>Fase 1: Rammesetting</p>	<p>1. Løst prat (5 min)</p> <p>Uformell prat</p> <hr/> <p>2. Informasjon (5-10 min)</p> <p>Problemstillingen for masterprosjektet «<i>Er dagens behov for seter i statsallmenning i samsvar med grunntanken i lovverket for statsallmenninger? Ett komparativt studie av to områder med statsallmenning</i>»</p> <p>Jeg forteller litt rundt problemstillingen, hva intervjuet skal brukes til hvordan jeg vil gjennomføre arbeidet.</p> <p>Jeg opplyser informantene om taushetsplikt og deres mulighet for å være anonyme. Også samtykke til å ta lydopptak</p> <p>Oppklaring og eventuelle spørsmål.</p> <p>Start opptak</p>
<p>Fase 2: Erfaringer</p>	<p>3. Overgangsspørsmål: (15 min)</p> <ul style="list-style-type: none">• Bakgrunn/ erfaring med statsallmenningslovverket• Evt. Oppfølgingsspørsmål

**Fase 3:
Fokusering**

4. Nøkkelspørsmål: (50-60 min)

- *Har du kjennskap til lovverket (fjelleva og seterforskriften)?*
- *Type landbruksdrift på hovedbruket? Og hvor lenge har dere eid hovedbruket?*
- *Motivasjon, ønsker for å beholde setra?*
- *Hva legger du i at ei seter er «i bruk»?*
- *Hvordan vil du beskrive hovedtrekkene i utviklingen i statsallmenningen?*
- *Standard på seterbygningene (tiltak i senere tid)*
- *beskrivelse av aktiviteten rundt området rundt din/deres seter? (Aktiv drift/ bruk til fritid, lite drift, osv)*
- *Tilfeller i området hvor det blir stående ubebodde gårdsbruk, hvor seter fortsatt tilhører gården?*
- *Med utgangspunkt i loven så skal setra gå videre til noen med behov, om en ikke lenger trenger den selv. Tanker om denne mekanismen blir mer borte ettersom landbruket endres. Større bruk/ moderne landbruk mindre behov/økonomisk lønnsomt enn små bruk?*
- *Eksempler på at andre med behov har fått tilgang til seter:*
- *Eventuelle bilder*

**Fase 4:
Tilbakeblikk**

5. Oppsummering (ca. 15 min)

Oppsummere funn
Har jeg forstått deg riktig?
Er det noe du vil legge til?

Avslutte opptak.

Intervjuguide Fjellstyrene

Fase 1: Rammesetting	<p>1. Løst prat (5 min)</p> <p>Uformell prat</p> <hr/> <p>2. Informasjon (5-10 min)</p> <p>Problemstillingen for masterprosjektet «<i>Er dagens behov for seter i statsallmenning i samsvar med grunntanken i lovverket for statsallmenninger? Ett komparativt studie av to områder med statsallmenning</i>»</p> <p>Jeg forteller litt rundt problemstillingen, hva intervjuet skal brukes til hvordan jeg vil gjennomføre arbeidet.</p> <p>Jeg opplyser informantene om taushetsplikt og deres mulighet for å være anonyme. Også samtykke til å ta lydopptak</p> <p>Oppklaring og eventuelle spørsmål.</p> <p>Start opptak</p>
Fase 2: Erfaringer	<p>3. Overgangsspørsmål: (15 min)</p> <ul style="list-style-type: none">• Bakgrunn/ erfaring med statsallmenningslovverket• Evt. Oppfølgingsspørsmål• Kan du bruke tre minutter til å skrive ned stikkord for hva dere mener kjennetegner dagens lovverk?

**Fase 3:
Fokusering**

4. Nøkkelspørsmål: (50-60 min)

- *Hovedtrekk i bruken*
- *Utviklingstrekk i landbruket og behovet for seter*
- *Praktisering i fjellstyret på frifall av seterrett*
- *Etterspørsel etter seter i dag, og i hvilken grad setre falt i det fri overføres til nye brukere med behov.*
- *Tanker rundt bosettelse på gårdbrukene*
- *Forskjeller i de ulike områdene*

**Fase 4:
Tilbakeblikk**

5. Oppsummering (ca. 15 min)

Oppsummere funn
Har jeg forstått deg riktig?
Er det noe du vil legge til?

Avslutte opptak.

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway